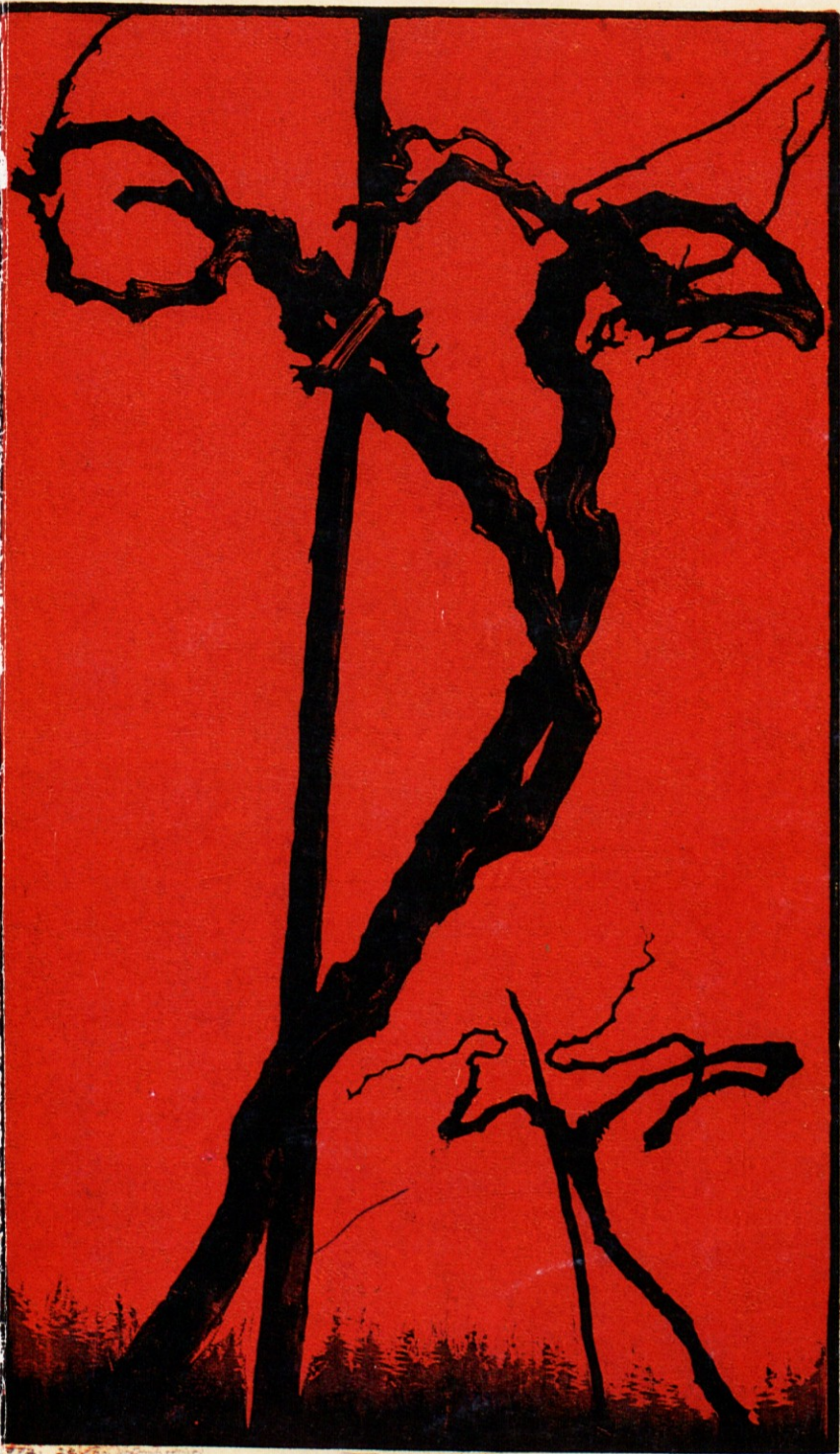

SAMORASTNIŠKA
BESEDA
1990

R L. I
A
S
T 1

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

SAMORASTNIŠKA BESEDA

7. Peter

VSEBINA

RAST ŠT. 1/1990

LITERATURA

DOM

82

RAS

D2007/1940

Naj raste Rast!	3	JOŽE ŠKUFGA
Žalostinka popotnikov našega časa	7	SEVERIN ŠALI
Sonce v znamenju leva	8-9	
Pesem o pesmi	9-10	FRANCE REŽUN
Pesem o ljubezni	10-11	
Šentjanževo	11	MARJANCA KOČEVAR
***	12	
***	12	
***	13	
München 85	13	
***	14	
Motiv	14	
Močvirje	15-16	MILAN MARKELJ
(Dom, Padec, Krik, Slast, Spomin, Padli brat, Črnenje, Voda, Počrnjeni ptič, Pesem)		
Ko stopim iz verzov	17	IVAN ZORAN
To ni pesem	18	
Slutnja	21	AVGUST GREGORČIČ
Ljubezen	21	
Stekleno cvetje	21	
***	22	JANJA KASTELIC
Večer je spet tu	22	JANEZ KOLENC
Nekoč	22-23	
Danes	23	
Bralcu	23-24	
***	24	MILAN SIMONČIČ
***	25	
***	25	ANA PORENTA-RIGLER
Božičnica	25	
Bije zvon	26	
Vrtnica	26	JADRANKA MATIČ-ZUPANČIČ
Ožarjena	26	(Prevod Nataša Petrov)
Mladi rudarji	26-27	IVO UMEK
Veliko ur sem pod žerjavi	27	
Knapovsko sonce	27	
Vesna	28	TOMAŽ SLANA
Sprehod	28	
Suicidium differens	31-32	PETER ŠUJICA
Vas	32	NELLY SCHUSTER
Molčim	33	JASNA STREL

S srečanja literatov začetnikov
na Vinici aprila 1988

LITERATURA

KULTURA IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

Šepet	33	ŠTEFKA BUTALA
Trideset žebelj	33	MLADEN BABIČ
Fanfare	34	TAMARA VONTA

Ne pustijo ti samote	34	BARBARA ZORAN
Zemlja krije skrivnost	37–38	JOŽE SEVLJAK
S teboj v besedi	39–46	FRANCI ŠALI

Božidarju Jakcu v slovo (ponatis iz Dolenjskih razgledov 21. decembra 1989)	46–49	UROŠ DULAR
---	-------	------------

Umetnik življenja	49–55	MILČEK KOMELJ
Na usodnem razpotju	55–57	DUŠAN PLUT
Ko bo v prihodnje subjekt oblasti	57–58	FRANCI ŠALI
Za drugi bienale	58–62	BRANKO SUHY
Ekološka sociologija	62–69	TOMAŽ ŠTEFE
Kulturni telegrami 1989	69–77	IVAN ZORAN

LIKOVNE PRILOGE*

Teranova trta (naslovnica)		BOŽIDAR JAKAC
Potem znenada ptica	5	KLAVDIJ PALČIČ
Z vetrom	19	ZORAN OGRINC
Cik-cak I	29	KAREL PLEMENITAŠ
Prerok III	35	MILAN UNKOVIČ
Avtoportret	47	BOŽIDAR JAKAC
Berlinski motiv	53	BOŽIDAR JAKAC
Škarje	59	BRANKO SUHY
Pokrajina	63	BOGDAN ČOBAL
V gledališču	73	BOŽIDAR JAKAC
Gospodar noči	79	ERIK LOVKO

* Vse likovne priloge so vzete iz Kataloga 1. Bienala slovenske grafike, Novo mesto 1989.

Naj raste RAST!

Rodila se je nova revija Rast. Ideja zanjo je prišla iz Trebnjega, kjer je skupina kulturnih delavcev nekaj let izdajala Samorastniško besedo. Iz nje se je izluščilo tudi ime Rast. Finančno so ji pomagale shoditi kulturne institucije iz občin, ki so poimensko predstavljene. Od spočetja zamisli do prve številke je preteklo kar preveč časa, predvsem zaradi začetnih težav, ki jih ni bilo malo. V bodoče naj bi revija letno naštela štiri številke. Rast potrebuje Dolenjska, ta zgodovinsko in kulturno izredno razgibana in zanimiva dežela, ki pa menda še ni imela svoje revije. Zato naj poganja v prvi vrsti iz domačih tal, z napovedjo in pozivom, da bodo njene strani na voljo sodelavcem tudi od drugod. Prva številka že nakazuje vsebinsko zasnovo za nadaljnje kreiranje Rasti. Odprta je za umetnike, družboslovce, pedagoške delavce, gospodarstvenike in ekologe, raziskovalce in znanstvenike, esejiste in kritike, ki ji bodo bogatili kvaliteto in svežino z literarnimi in drugimi prispevki z nakazanih pa tudi drugih področij. Njeno hotenje je iskanje in potrjevanje resnice sporočenega in svobode človeka, zato naj ji bodo tuji apriorizmi vseh vrst. Tako dostojanstveno držo naj revija potrjuje pri vsej svoji nadaljnji rasti in hkrati nenehno udejanja kriterij kvalitete, temeljno merilo za svojo uveljavitev v času in prostoru.

Tudi prepipi s kritično besedo bralcev so pričakovani, celo zaželeni. Največje zadoščenje za revijo pa bo, če bo imela čimveč dobrih sodelavcev in veliko bralcev. In to ji je tudi prvenstveni namen. Naj ga Rast ne zataji, ne pred obličjem sedanjosti in ne pred zgodovino.

Glavni urednik

Svetlo žal Zalostinka POPOTNIKOV NAŠEGA ČASA

Črna je vsa ta zemlja
medlino ob našihodi akti,
na robu zelenice, ki se konja
klopčije polnem vinarjen,
in v mrtvem, neprijaznem
večeru pojejo žalostne pesni.

22/40

Palmer

Klavdij Palčič **POTEM ZNENADA PTICA**, 1989
jedkanica in akvatinta, 35x34 cm

Stojimo ob usahlem studencu,
medlimo ob usihajoči reki,
na robu zelenice, ki še komaj
kljubuje peščenim viharjem,
in v mrščavem, neprijaznem
večeru pojemo žalostne pesmi.

Kje so čista ozračja človeštva,
da bi v njih utripali biseri zvezd?
Kje so zelenine trav in gozdov,
kje pesmi ptičev in brenčanje čebel?
Kje so še upanja in zaupanja,
kje prave, neponarejene besede,
ki gredo iz misli v misel
in iz srca v srce?

Vse je žalobno! Kot da se je Zemlja
pomaknila s tečajev, kot da gre
Sonce po drugi orbiti in so se
pomešala znamenja zodiaka.
Kot v popačenem zrcalu se kaže
spremenjena podoba sveta in
človeštva in žive in nežive
narave. Ni globin ne višin,
le sive goljave stvari in bitij.

Medlimo pod mrakobno zarjo
in pojemo žalostne pesmi. So še
upanja za nove luči, se povrne
pravo Sonce, da obsije človeštvo
in Zemljo? Se še povrne rodovitna
pomlad, da nam zažuborijo reke
in potoki, da prijazne sape
zašumijo v krošnjah dreves,
se prebudijo iskrene in polne
besede in nam povrnejo hvalne
in radostne pesmi, ki bodo v
poveličevanje Zemlje in nas?
Bo nas še prevzela preprosta
modrost življenja in naše usode?

O, mrakobno je v nas in v stvareh
in čas izgublja svetlobo in sanje.
Vendar upamo v nove zarje!
Tudi v tem mrkem večeru,
ko pojemo žalostne pesmi...

O blagodejnost
zorečega drevja
in opojna senčnost
pod zelenim šotorom
vejevja!

Počivam na jasi,
ob robu gozda,
v samoti.
Tiho šumi reka,
tiho gozd pošumeva.
Poldne, sredina dneva,
in najvišje Sonce –
Sonce v znamenju Leva.

O da dremota
v osrčju zoreče trave,
ko se spreminjam,
v sen in stvarnost
narave... Trenutki,
ko ni ničesar,
kar je bilo. Sem v senci,
a v meni je vse svetlo –
z neba, z zemlje
vse vame seva...
Visoko poletje,
sredina dneva, in Sonce
v znamenju Leva!

Brez vseh spominov
počivam v samoti,
v minulosti ni ne temin
in ne blišča,
ničesar miru mi ne moti,
kar je bilo, svetloba preseva...
Čebele brenčijo, kot v snu
zagostoli ptica, dišijo
zelišča, na skali kača
se mirno ogreva. Vse molči
v tej opoldanski uri,
vse skrivnostno živi in zori.
Svetloba od vsepovsod seva,
saj je visoko poletje
in Sonce v znamenju Leva...

Opojno dišijo zeli in trave;
prehajajo vame
svetle moči narave.
Reka spodaj kot srebro sije,
daleč v zvoniku ura odbije
in poldan zvoni...
Zapirajo se mi sluh in oči,
počasi izginjam v dremoti.
Zdi se mi: čas tudi stoji,
nihče ga ne prehiteva...
Sonce pa žari in žari —
to sonce v znamenju Leva!

France Režun **PESEM O PESMI**

Kadar obnemore misel
in mnogih stvari ne moremo povedati
in ne razložiti,
poslušamo,
odkrivamo,
izgovarjamo
in pišemo pesmi,
kajti pesem najbolj pove,
kako je z nami
in samo z njo
zmoremo v razodetje.

Najkrajše pesmi so ena sama beseda,
take pesmi so mama, ljubezen, rojstvo...,
daljše pesmi sta dve ali nekaj besed,
take pesmi so mama ne joči
ali ljubim te ali ne odhajaj,
še daljša pesem je pričakovanje
ali upanje ali tema in obup
in najdaljša in največja pesem je življenje.

Najbolj razvejane pesmi so drevesa,
najbolj nemirne pričakovanja
in najbolj raznolike ljudje,
najtišja pesem je padanje snega,
najbolj svetla in obetajoča semena
in najbolj temna čakajoče bombe,
najbolj nežna pesem so cvetovi
ali nasmeh ali prvi poljub,
najbolj razgibana pesem poleti konj
ali skok tigra
in najbolj umirjena mrtva stebila,
najbolj neukročeni pesmi sta prostor in čas
in še bolj skrivnostni neskončnost in večnost.

France Režun
PESEM O PESMI

Pesem je vse,
kar je
in kar je resnica
in vse,
kar pomaga ustvarjati svet.

Zato je pesem največ,
kar zmoremo,
in če je ni,
lahko poljubljamo
samo še
molk,
temo,
praznino
in trne.

France Režun PESEM O LJUBEZNI

Vse si:
vsemogočna in hkrati ranljiva
in če je življenje čudež,
si ti čudež življenja,
preprosta si in hkrati skrivnostna
in nedoumljiva,
omejena in hkrati neskončna
in vsa si prepletena
z ukazi in ubogljivostjo,

oplojena s skrivnostjo DNA
tkeš nemir in slo po objemu,
močnejša od smrti
izpolnjuješ praukaze
in porajaš nova življenja,

v vseh bitjih si in vsa bitja so v tebi
in v vseh bitjih si hkrati odmev in ukaz,
kajti bolj si omamna
kot vse druge omame sveta
in samo s teboj lahko prabit
uresničuje svoja hotenja,

in vse je v tebi in vse prihaja od TAM:
in radosti
in bolečine
in sreča
in strah
in obup,
viharji in umiritve,
zvoki fanfar
in najbolj tih šepet,

LITERATURA
Rast 1/1990

France Režun
PESEM O LJUBEZNI

za svojo uresničitev
zbiraš vso lepoto oblik,
nežnost in trnje
in vse barve nepokošenega travnika,

najbolj ti služi lepota,
menda zbrana iz tvojih livad
samo zato,
da pomaga k uresničitvi,

v tvojem objemu se rojevajo
skoki tigrov,
ljubkosti v begu gazel,
poleti ptic in spletanja gnezd,
spopadi jelenov,
odpiranja cvetov
in zaljubljeni pogledi,

večna si in neuničljiva
in četudi se nam kdaj zazdi,
da smo utrujeni
in da te ni več,
tvoje brazde ostanejo
in so še vedno žejne,

nepregledna si,
kot je ustvarjanje in lepota,
in v vsakem življenju
se uresničuješ
in umiraš
drugače.

Marjanca Kočever **ŠENTJANŽEVO**

pastelni metulj
se bo dotaknil
napete tetive
na polnočnem loku
in divji ognjemet
se bo vsul
iz nebesne cevi

takrat bo noč
postala nevesta
soncu
in srce besede
se bo zganilo
v kapljici rose
na jeziku

LITERATURA
Rast 1/1990

Marjanca Kočevar

v arabeski
davna
notrim
medsrčne ožine

alter ego
razplahutan
v
zrncu bivanja
v
krnico osojno
položen

uročen
v sečišču senc
je le odsev
svetlobnega obrata

črno dleto
v seme jalovo
zabodeno

Marjanca Kočevar

voda me obliva selivko v preletu
in globine pesek pozvanja prozorno kot gladina
mi oči izpira neukrotljive v vrhovih vrb
se barvajo zeleno da so mahovnata struga
zvezda repatica jih moti z raziskrenimi lovkami
da nihajo vznemirjeno utopljeni v valovih
migetajo goli nošeni v magnetno krožnico

voda me obliva svoj pogled upira vame
njiva modrega lanu je moja prдавna mati
od nje nežno prihaja veter obarvan v modro
in tudi sončnik iz nebesnega svoda
je moder kot divja vijolica

voda me obliva in breg ob reki se barva v modro
moj lahni dih je moder in breztelesno modra postajam

LITERATURA
Rast 1/1990

kockasta puščava se počasi ruši nadme
ko nihaje obvisim na vejah

živo želo
najdem
v mehkobi trave
ko svetloba pada
skozi prosojne liste
tudi ko žge
polni svit
in me
konice danjenja
dotikajo kot iskrice

tečem potem po ulici
sama
lahka
brez korenin
in mrtva svoboda
se širi krog mene

v nočnega metulja
se sfrknem
ko večerni ave
zaniha

in sem žival—trepetlika
ujeta v kovinski zvon

MÜNCHEN 85

svetilko doma
si obesim v dušo
s privitim stenjem
jo varujem
da ne ugasne
tu v temni
maternici evrope

razpršeno poskrita
zgodovina
dežuje vame
poševen mrak
mi prestreza
vsako stopinjo
zareže v bojazen

nič me ne ukroti
da ne zbežim
izza zidov
se pretaknem kot zanka
svetilko iz sebe zajamem
in je dom

prisotnost
je izginila
tistega večera
ko sva grebla
po ledenikih
in je polzela
ledena lava
v najin strah

januar
se je razpršil
v ježico
kapitelj
v kup kamenja
in relikvij

vse je bilo pompeji
ko sva se obrnila
drug od drugega

motiv daljave
ko gozd postane reka
in se vse barve zrkel
zlijejo v veliko
podolgovato zenico

skozi elipsast predor
brze neimenovane podobe
in veter zajame prgišče brez
kot skledico studenca

in je kamen gora
ki se dotika neba
in je križ stena
ki leseno drami pokrajino
tako širo
da je tisoč vrancev
ne dohiti
da je doba
od rojstva do smrti
ne zajame

DOM

Neskončno močvirje,
sivo nebo,
oblaki težko viseči
nad črno vodo.
Ne dan ne noč,
večna poltema;
za obzorjem bled odsev –
sanj
ali pekla?

Planjava
z bolestjo ljubljena,
si naš pravi dom?
To temačno močvirje,
to sivo nebo?

Kadar na nebu
v luč zareže klin ptic,
pride do nas predirljiv klic
in v prsih se zgane
kot kamen težko:
v svetlobo doma
ptice gredo.

PADEC

Padel je beli ptič,
odlomil se je klic
s sivega neba.

Perut je zlomljena
od lepohudega.
V očesu strah,
v srcu dvom.

V obzorje razžarjeno,
obzorje oddaljeno
so bratje potonili.

Beli ptič,
senca bela
iz globin neba,
z muko zasajena
v močvirna tla.

LITERATURA
Rast 1/1990

Močvirne ljudi
v sanjah zbole
peruti zlomljene.

KRIK

Oj, ptice, po nebu hiteče,
ptice za soncem bežeče,
moji blodni bratje beli,
kriki po nebu ploveči!
Ne morem za vami,
ne vidim krogle žareče,
ki vžiga vas do bolesti,
ne verjamem v sončne poti.

Jaz pojdem v močvirno vodo:
v nji vsa sonca žare,
v nji korenina počiva,
v nji se roža razcveta,
vase obrnjena pot.

SLAST

Ob ženah tesnobno zaspimo.
V sanje se prikotali
klic oddaljenih ptic
kot slepeče ognjeno kolo,
kot ogenj gorak.

Svetli od sanj
gremo v telesa žena
iskat luč
neznanega sveta.

Zareže v nas
kratkotrajna slast.
Perut je zlomljena,
blizu so tla.

SPOMIN

Skupaj s ptico sva letela
na jug v svetlobni pir.

Temna slutnja je zlomila
krila mi in me upognila
do močvirnih, črnih tal.

Beli ptič je žalujoče
kričal za letečo jato:
»Brat, naš brat je pal!«

Milan Markelj
MOČVIRJE

PADLI BRAT

Moj brat si v bolečini.
Tvoja zlomljena perut
je v mojem srcu
oganj pod pepelom sanj.

Kriki potujočih ptic
zadušeni sen bude;
davni klic boli
ptice in ljudi.

Dvigaš ranjeno perut,
zbadaš me v srce,
ugasli žar budiš,
padli brat – beli ptič
senca iz močvirnih tal.

ČRNENJE

Zablodelo ptico
starodavne pesmi
bodejo v grlu.

Hrepeni v bolesi.

A na krilih bolečine
kriki le letijo.

V očesu ptice
davni dnevi
in odsevi
prehojenih poti.

Črna mrena pleza na oči.

V močvirno vodo
se nebo topi.

VODA

Utihni.
Povesi perut,
zvij vrat,
skloni glavo
globoko v močvirno vodo,
beli ptič,
moj brat.

Ni strašna
voda močvirna.
Vse razkroji v temo,
skrite bolečine,
brate na nebu,
daljno sonce.
V črni vodi tone vse.
Skrite bolečine,
bratje na nebu,
daljno sonce.
Iz črne vode raste vse.

POČRNJENI PTIČ

Včasih odide kdo
pod močvirno vodo
počitka brez sanj
truden iskat.

V pustih nočeh
praska po vratih,
na mrzlih ognjiščih
piše v pepel.

Močvirna črnina,
temni obraz,
počrnjena ptica,
počeni glas.

PESEM

Skozi temna vrata niča
ne stopiš k luči,
ne poletiš v jati na jug
na temnih krilih niča.

S temnimi očmi niča
ne ugledaš daljne luči,
ne ozdraviš zlomljene peruti
s temnin zdravilom niča.

S temno blazino niča
si glavo podpri
in še z očmi sanj
v močvirje dom ozri.

LITERATURA
Rast 1/1990

Pesem si me včasih izmisli.
Potihem stopim iz verzov.
Lahen kot topli vzduh zêmlje
nad jutranjo brazdo
v zemeljski svet odplavam.

Tako malo vem
o tem svetu.
(Pesem prišepne: o svetu
majavih mejnikov
in mrtvih straž.)
Premalo o črtih
in kačjih vodah
in mavricah na preplah.

Tako malo vem
o človeku.
Zakaj tako strašno ljubi,
zakaj tako strašno ubija
za pedenj te zêmlje.
Zakaj venomer zida
in ruši. Ko pade,
pa pade za zmeraj.

Tako malo vem
o življenju,
minevanju juter in rose.
Ničesar o smrti, o tem,
zakaj zvonček pomladni
žalost prikliče iz pesmi
ali iz cerkvice
svetega Vida.

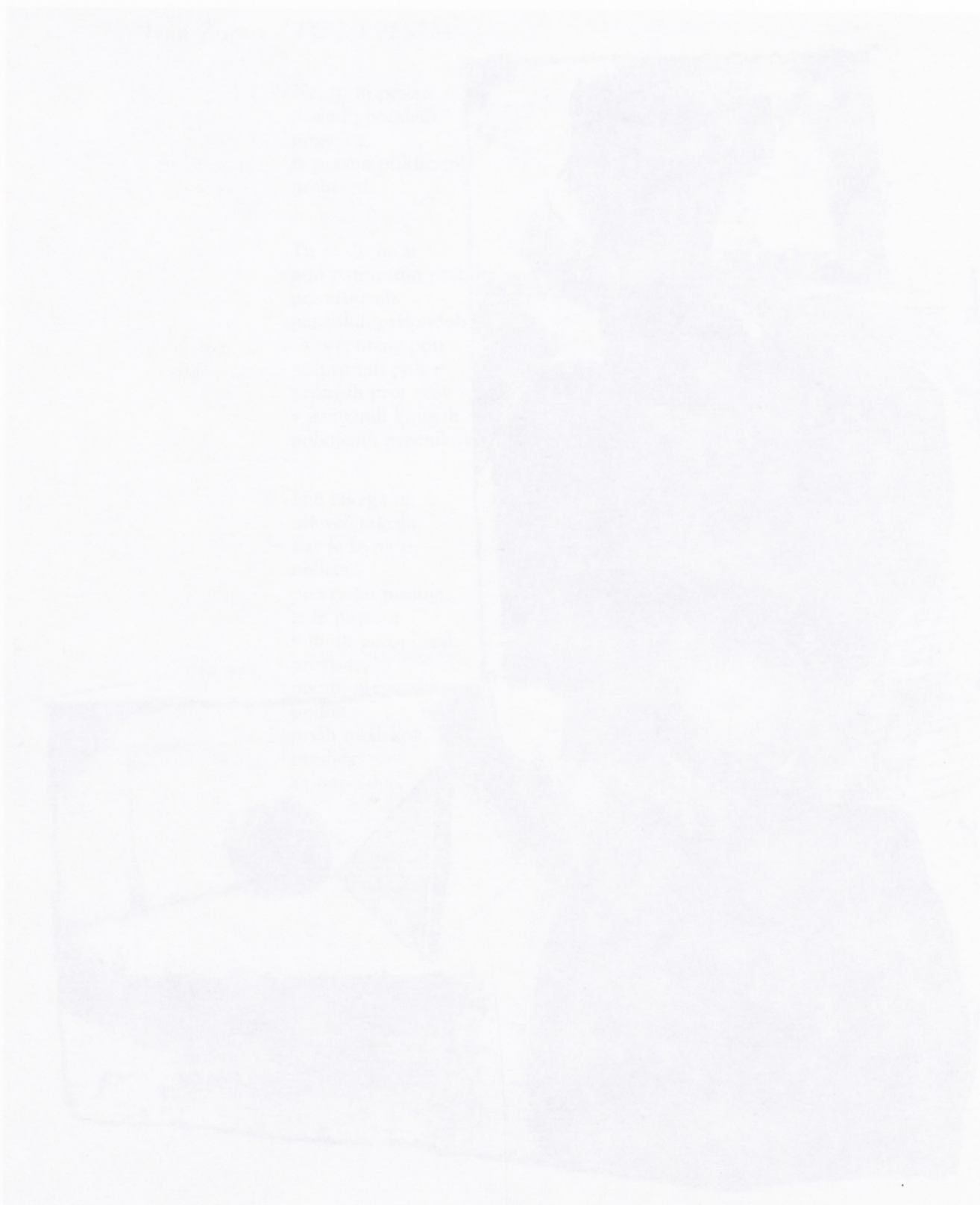
Tako malo vem tudi
o sebi.
Le to, da sem včasih
izmišljen.
Ko lahen
kot topli vzduh zêmlje
po zemeljskem svetu zablodim,
sem tudi resničen.

Ne, to ni pesem –
preludij pomladi,
pogovor
iz prasna priklicanih
prabesed.

Tu ni (in ne še
pod patinastim prahom)
premišljenih
pesniških prispodob
za prepotene poti
praprotnih polj –
prikritih protestov
v pritožnih knjigah
pohojenih prednikov.

Nič takega ni,
nič več takega,
kar je še na p,
nobeno
prevratno pisanje,
je le pustota
v molk potopljenih
previsov,
piknik preperelih
podob
prvih prišlekov,
preslica
za popoldne.

Zoran Ogrinc **Z VETROM**, 1989,
kolografija, ksilografija in suha igla, 63,5x73,5 cm

Avgust Gregorčič **SLUTNJA**

Ko bo vse črno nekoč,
kot to vino,
boš šla kako noč,
morda, mimo žalostnih dni

in če boš pila,
vem, da boš v čašo izlila
davne besede, rekoč,
saj ga nisem ljubila...

in vem, da boš vino izpila...

Avgust Gregorčič **LJUBEZEN**

Tako kot vse cvetje je skrito
v semenih za novo pomlad,
ko je še s snegom prekrito
vse in zavito v hlad,
tudi sreča zastane...

če veš, da semena kalijo,
ko pride pomlad,
in veš, da bo cvetje zate,
te vsega prevzame
že prve pomladne dni,
ko se prebujajo trate...

Avgust Gregorčič **STEKLENO CVETJE**

Sam sem želel, da srce
izlije vse nade na seme,
da vznikne in vzcve
z najlepšim cvetom za tebe...

Ko cvete zdaj, gledam težko
te lepe barve sveta,
to moje cvetje krhko,
to moje cvetje srca...

In ker drhtijo dlani,
to cvetje ne more v roke,
ker se vse razdrobi
kakor stekleno srce.

Pomlad
brez maja,
maj
brez pomladi,
cvetje
brez barv,
brez vonja –
čebele spe
v panjih.

Preveč
je spoznanj,
preveč
bolečin,
premalo
je sanj
za nov dan.

Janez Kolenc **VEČER JE SPET TU**

Večer je spet tu. In čakam.
Kaj, sam ne vem.
Zagrnil sem okno in se pogreznil
v molk, ki me obdaja.
Spomini prihajajo. Pode se kakor otroci
po trati in mečejo žogo mladosti.
In zunaj zavija burja. Radio tuli
gesla sovraštva in sle po oblasti.
A v meni mir,
ki me poljublja in spaja z neskončnostjo.
Nič mi ni žal... ne za temnice,
v njih sem uši, stenice, podgane spoznal.
Nasmeh mi ustnice barva
in noč je že tu
in čutim, da sem z nasmehom
novo zvezdo za v dalje prižgal.

Janez Kolenc **NEKOČ**

Nekoč sem bil v ječi,
takrat sem spoznal,
kakšna sramota
je biti ječar.

LITERATURA
Rast 1/1990

So grizle uši,
so žgale stenice.
Kakšna sramota
je človek pravice.

Janez Kolenc
NEKOČ

In z mrazom
in z mrakom
so žgali obraz.
Kakšna sramota
je za ječarja,
da svoji sramoti
je za čuvarja.

Janez Kolenc

DANES

Žalost hodi po cestàh
in berači za veselje.
Slepota tiplje od ogla do ogla
in išče svoj vid.
Hromost se plazi po prahu
in ukazuje na juriš.
Slavca so oslepili, škrjanca
privezali v tovarni za stroj,
da bi prevpil ropot
praznine.

Sonce vzhaja izza gore Sramu,
obseva njive, ki rodijo žito,
z njim zamesiš obup.
Vrbe žalujke nad tolmun
črnega dne.
In Pesnik, ki je v nočeh
gledal luč in v luči zarjo novega,
se je obesil na slepo besedo.

Janez Kolenc

BRALCU

Ti, ki sem te nevreden,
da boš poslušal mojo besedo.
Vedi, da moja beseda le prosi.
Žejna je, v tebi čuti vrelec,
ki obliva vrbe in trate in nosi
s sabo oblake, vriskajoče
po njegovi strugi.
Za utešitev te prosi.
V tebi čuti daljave,
višine, globine,
kamor moja beseda sprašuje.
Ko boš poljubljal stvarstvo z rokó,
pogledom, nasmehom,
pozdravi ga.
Moja beseda v samoti
kot zvezda prosi nebo za temo.
Brez razdajanja svoje svetlobe
je zvezda še zvezda?
O čudo življenja!

LITERATURA
Rast 1/1990

Janez Kolenc
BRALCU

Tema in svetloba se spajata,
ko zvezde žive.
O, kako rad se zavedam,
da živim!

Vzemi rožo.
Daje ti jo ta, ki išče,
kje je moje doma.
Tudi v tvojih očeh
je repatica, ki kaže
v neskončne daljave,
kjer nemir leže
k zemlji in rožo rodi.
Pojdiva, naj roža pokaže,
od kod je doma.
Našel sem jo ob cesti,
nekdo jo je odvrigel
in pohodil.
Umil sem jo v prahu
z ljubečim pogledom.
Zdaj jo dajem še tebi.
Mene njen vonj je umiril,
da verujem v zemljo,
ki rože mogote rodi.

S tem, ko pišem,
iščem.
Koga, kaj?
Najbrž oba.
A ko napišem,
spoznam,
da iskal
sem samega sebe
v tebi,
in sredi sveta.

Milan Simončič

Gospod so mi podarili lekcijo sreče.
Nekdo mi je dal jesti in piti, v posteljo
me je položil in v dehtečem jutru svežine
sem se zbudil opran in spočit,
poln blagoslova in vonja po njej.

Pa sem spet stopil na pot,
na dolgo in tako prašno pot
in še tedaj, ko sem spet stopil Tebi naproti,
sem imel s seboj srečo,
v bolečino sem jo ovil.

LITERATURA
Rast 1/1990

Čas mi je uklenil življenje v pajčevino.
Moj spomin se skriva v noči brez zvezd.
Misli so odete v sanjsko ogrinjalo
in nemiren veter je razblinil otožne vzdihe v nič.
Tema se vleče nadme in uklenjen sem v dehteče hrepenenje.
Zdaj bom pozabil, kako se živi, ljubiti tako ne znam več.
Na dolgi poti bom nekje srečal Tebe
in zorenje dveh cvetov bo zmotil popotnik,
ki bo postal pod stoletnimi sencami cipres...

Z mrtvih bregov sem te zaslišal davi.
Prišel si pet
otožne pesmi
bučni reki.
Ni te prepoznala,
ko si klečal do vratu
v njeni vodi.
Ni ti podarila rož,
niti miru,
ko si ji rekel,
da jo ljubiš.
Ko bo konec
tvojih pesmi,
ti bo zdrčala
skozi mrtvo grlo
ta tvoja reka...

BOŽIČNICA

Na tvojih tirnicah
jutri vozi moj vlak,
pojutrišnjem na mojih
tvoj iztiri.

In pojeva: kot ogenj,
kot mir.

S tvojih poti v svojih čevljih
čutim kamen,
ti sprehajaš mojega na svojih
pločnikih.

Svečke gorijo in pojeva:
Ničesar ne izgubiva.

Ana Porenta-Rigler **BIJE ZVON**

Nobene speče besede ni na obzorju.
So mrtve?
So same?
Črne zavese spuščajo device.
Kamnite pahljače.
Bije zvon.

Jadranka Matić-Zupančič **VRTNICA**

Gostota znaka
njegova kratkotrajna
navdahnjenost
na vodi
vijuga besed
zvezdna odtrganost
v mimohodu

prevod Nataša Petrov

Jadranka Matić-Zupančič **OŽARJENA**

Do te podobe
zakopane
v jezeru
nekje zabledli
človek
se naslanja
na gladino
vode
zdravilna ruda
se lesketa
z obrazom sna

prevod Nataša Petrov

Ivo Umek **MLADI RUDARJI**

Vse več je rogov
peklensko zavitih v temo,
vse več jeklenih okovov,
prevečkrat je fantom hudo.

LITERATURA
Rast 1/1990

Tam globoko je črno zlato,
mrzlica trese zobe,
v osrčju prevečkrat se žgo,
po plečih jim grude lete.

Ivo Umek
MLADI RUDARJI

Mladi so – v poletu,
ogenj iskri jim poglede,
a vendar, kot da so v cvetu,
garajo, bojijo se bede.

Vse več je rovov
in zrelih naprednih spoznanj,
vse več modernih okovov,
nič več modernih sanj.

Ivo Umek **VELIKO SEM UR POD ŽERJAVI**

Počasi se staram z železom
in jeze ne morem prikriti,
sem pred velikim jezo,
se preko ne morem preliti.

Ogenj pa liže mi lica,
od rje so grde roke,
ne morem se bati hudiča,
že jeklo segrelo me je.

Veliko sem ur pod žerjavi,
nad mano rjava zavesa,
z mano tovariši pravi,
ne želim si od njih slovesa.

Počasi že rja umira,
vse sveti se v mojih očeh,
lesk pot si utira,
v srcu mojem je smeh.

Ivo Umek **KNAPOVSKO SONCE**

Tudi v jami sije sonce,
le da ni tako toplo,
greje kaplje, ki drsijo,
knapom čez telo.

Knap veruje v svoje roke,
čiste misli ne težijo,
večkrat se zazre v oboke,
po čelu kapljice drsijo.

Tudi v jami sije sonce,
v srcu ga rudar ima,
a v duši vero v človeka,
sin očetu roko da.

LITERATURA
Rast 1/1990

Tudi v jami sije sonce,
toplo sonce iz oči,
sije, greje v črne konce,
sij bleščeč še srd stopi.

Tomaž Slana VESNA

Opijam se
z vonjem pomladi,
šumenjem
zelenja dreves.

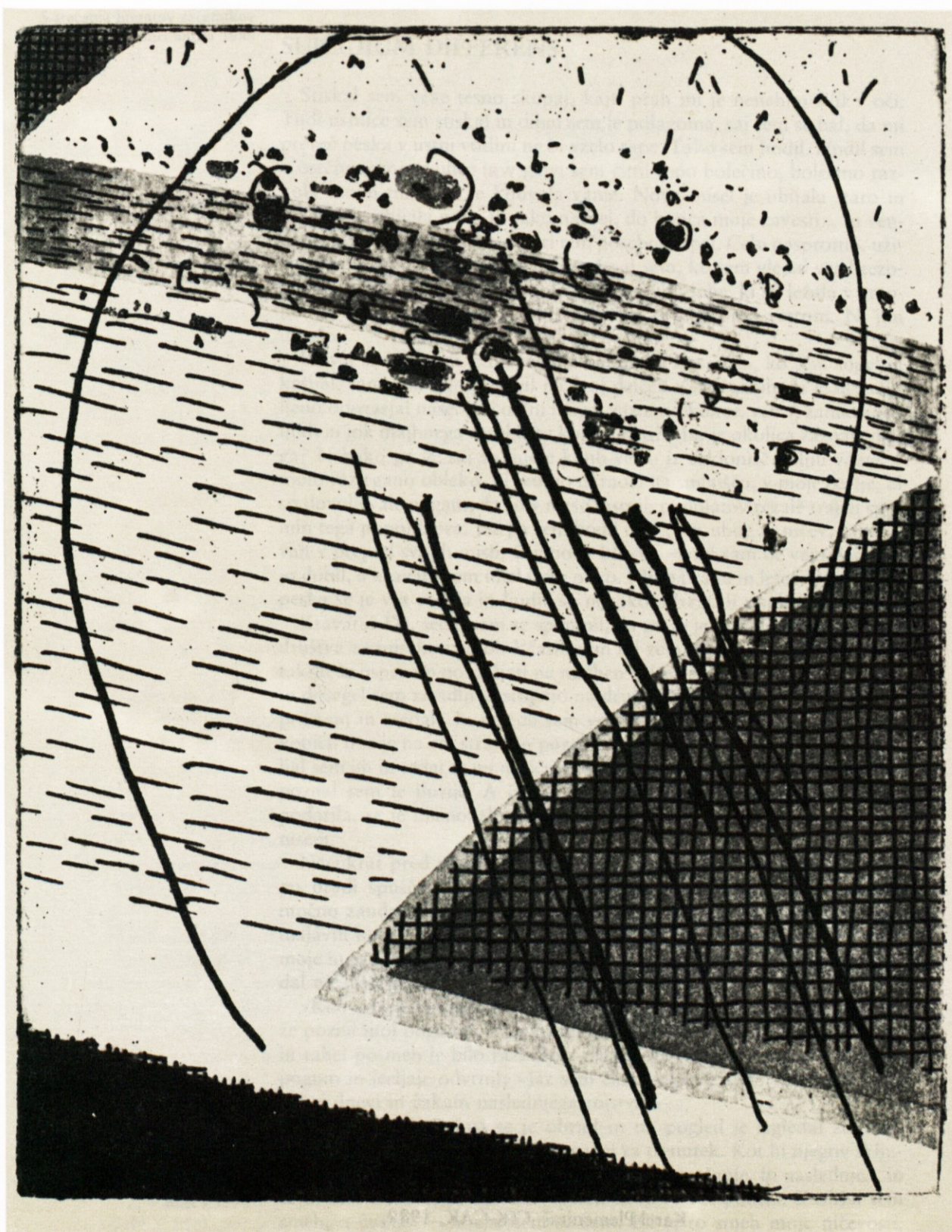
Hodim,
razbremenjen
vseh bolečin
mrzle, temne zime.

Čakam
vonj cvetja,
veselje ljubezni,
srce v soncu.

Iščem
zvezde v nočeh,
plamen v očeh,
človeka v človeku.

Tomaž Slana SPREHOD

Neruda.
Sprehajanje
s knjigo v roki,
s srcem
v stisnjeni pesti.
Prislonim se
ob drevo
in ga diham.
Spoznavam ga
od korenin
do poslednje vejice.
Tudi živi?
Mogoče
živi
skozi moje telo.
Mogoče ne biti pomeni biti.

Karel Plemenitaš CIK-CAK, 1988,
jedkanica in akvatinta, 7,2x9,5 cm

SUICIDIUM DIFFERENS

Stiskal sem veke tesno skupaj, kajti prah mi je nenehno silil v oči. Tudi ustnice sem stiskal in dihal sem le polagoma, saj sem se bal, da mi preveč peska v ustni votlini ne bi vzelo sape. Tako sem hodil. Hodil sem v osrčju neznane ulice in v glavi sem čutil topo bolečino, bolečino razkola mojih misli, ki je kljuvala vame. Nova misel je ubijala staro in novejša je ubijala novo in tako naprej, do konca moje zavesti... In vendar sem hodil dalje, ne da bi pri tem posebno trpel. Celu nasprotno, užival sem v trpinčenju samega sebe, užival sem, ko sem gledal vsa brezoblična, umazana in nesnage polna telesa okoli sebe, ki so ležala v gmo-tah in v raztrganih cunjah skušala najti zavetje pred vetrom. Ni jim uspelo.

Užival sem, ko mi je umazanija napolnila nos, usta, ko sem sopel in kašljal, samo da sem pozabil na svoj delček v možganih, ki je neusmi-ljeno opozarjal nase. Kaj on ni mogel zaznati okolice, vetra, zanikrnosti ljudi in jok majhnega otroka na kupu smeti? Mar je okolica zaznala nje-ga? Nekako ga je, saj so ljudje kljub vetru iz zaklonišč buljili vame, v mojo raztrgano obleko, ki sem jo ukradel na smetišču, v moje čevlje, ki so dovoljevale nogam, da so v meso lastnih podplatov rezale trajen spo-min tega popoldneva. Jaz pa sem hodil dalje, ves ubog in ničev, zaverovan v prepad svojih misli. Čudno je bilo to – niti sam ne vem, kje sem jo dobil, a kravato sem imel čisto novo. Kljub prahu in letečim drobcem peska se je vsa svetila in ljudje so nekako odvrčali pogled od nje.

Kravata? Da, sedaj sem se spomnil, da mi jo je podarila predstavnica društva za miselni razkol. Včasih sem bil zelo ponosen nanjo, saj mi je takrat še uspevalo pozabljati na majhen delček znotraj mojih možganov in dosegel sem zavidljivo stopnjo na družbeni lestevici. Imel sem cel kup priznanj in medalj. In seveda sem vedno nosil to kravato. Takrat sem kopičil iluzije na eni strani in pozabljal na misli na drugi. Da, zapostav-ljal sem jih in sedaj se mi maščuje. Takrat še nisem poznal razkola misli, poznal sem le iluzije. A čudno, društvo, čigar predstavnica mi jo je podarila, se je imenovalo »društvo za miselni razkol«. Tega še opazil nisem.

Naenkrat pred seboj zagledam starca in ob njegovi levi ustnici se je po bradi spuščal curek čudne, a močno smrdeče tekočine. Zares je močno zaudarjal. Moral je biti pogumen, da je lahko prišel na svojih majavih nogah do mene in njegove steklene oči so gledale naravnost v moje in tudi moj mali delček v možganih se je zdrznil. Čakal sem in gle-dal njegove razmršene lase ter raztrgano deko, s katero se je ovil.

»Kdo si?« je vprašal in jaz nisem mogel odgovoriti, saj sem slutil, da že pozna moj odgovor, kajti naenkrat je zapičil pogled v mojo kravato in rahel posmeh je bilo razbrati z njegovega obraza. Vseeno sem zbral pogum in jecljaje odvrnil; »Jaz sem član legije neživih. Umrli sem pred nekaj dnevi in čakam naslednjega rojstva!«

Ni odgovoril. Počasi se je obrnil in na pogled je izgledal zelo ne-bogljjen. Celu morbiden se mi je zazdel za trenutek. Kot bi njegov sklju-čeni hrbet zijal vame in postavljaj naslednje vprašanje. In naslednje... in še in še... Nato se je zgrudil v pesek in ni se več pobral. Zaslišal sem smeh, a čudno – smejal sem se sam. Bil je to smeh moje ničevosti, mojega izobčenstva. Nisem se hotel smejati in začel sem grabiti svoj

vrat, ga stiskati, dušiti sem začel samega sebe: delček, ki je prej kljuboval v meni, je jenjal. Verjetno mu je zmanjkovalo kisika.

»Uničil ga bom! Uničil!« sem kričal skozi smeh in res mi je uspelo. Hropeč sem padel poleg starca in oči prestrašenih ljudi so še vedno buljile vame. Zmračilo se je in veter je začel pihati v drugo smer. Sicer pa to sploh ni bilo važno. Jaz sem uspel. Da, zapolnil sem prepad v svoji glavi – vsaj mislil sem tako.

Dva razloga za srečo...? A vendar sem še vedno videl in slišal vse okoli sebe. Tudi starca, ko je vstal in se zopet obrnil proti meni. Pljunil je na mojo kravato, kot bi dejal: »Niti tega ne moreš izpeljati! Ti, bivši član društva za miselni razkol in sedanji pripadnik legije neživih. Kdo ti daje pravico, da sam sebe ceniš tako visoko?« Še enkrat je pljunil vame, nato pa je priprl svoje žareče oči, se obrnil in odkorakal v temo. Začel sem padati, padati in bolečina v glavi je postajala vse hujša.

Nalahno sem odprl oči in zagledal dva znana obraza s tretjega A oddelka naše psihiatrične klinike. Tudi onadva sta buljila vame in z neprikritim pomilovanjem jela vezati moj prisilni jopič še tesneje. Prišel je moj zdravnik in vprašal: »Kaj je, prijatelj, še en neuspeh?« Ubogi zdravnik, sem pomislil in že razmišljal o naslednji priložnosti. Odgovoril namreč nisem, saj me je starec v vetru marsičesa naučil. Le zrl sem v novo, svetlečo se zdravnikovo kravato.

Nelly Schuster **VAS**

Vas diši po temni vlagi
svežem kruhu, senci gozda,
vas diši po bolečini
še zorečega tam grozda.

Vas diši po lesketanju
sredi teme drobnih sveč.
Vas diši po praspoznanju
mnogih smrti, solz in sreč!

Vas diši po prabesedah
in po lovu zlatih rek.
Vas diši po sanjah, skledah
in po vzdihu vitkih smrek.

Vas diši po trudih, grozi
sred raztrgane zemlje,
vas diši po gluhi lozi,
ko je upehano srce.

Vas diši po bajtah bornih,
ji strah je vtisnjen v spomin.
Vas diši sred duš upornih
v sladko zrelost pratišin!

Vas diši po kaščah, blatu,
ki se sprime pod podplati.
Tam nekje v srčnem prekatu
skrivaš upanje za vrati...

Vas diši v kito spominov:
»Šli koraki so, odšli...«
šli koraki ljubih sinov
so, oko se zamegli...

Vas diši... »Nič se ne vrne...«
Ves potrt je kmet. In bled.
Kdo domov se sploh povrne?
Kaj je treba tu – besed?

Vas diši... žet pa prihaja
žito zdaj le zvesti trop:
vsak dan manjša se, odhaja
spet nekdo... kot na – pokop!

Vas diši... tesnoba zvesta
nosi te čez novi dan.
Spet je koga vzela – cesta...
oče v duši je – bolan...

Vas diši po starem žitju,
starem žitju starih nog,
prst drobi se, tone v klitju...
pust in prazen molk okrog!

Jasna Strel **MOLČIM**

v letu čakanja.

Prebiram spomine.
Zastrupljam kače.

Snemam okove.

Trgam zapahe.
Odpiram oči.

Nova bom.
Bela.

Štefka Butala **ŠEPET**

Jesen že prihaja,
obilo da sadja,
kaj morem jaz tu.

Zrela črnina,
sladka tekočina,
kaj morem jaz tu.

Leta bežijo,
le srce je mlado,
kaj morem jaz tu?

Slišim šepet
ljubezen ni zate,
kaj morem jaz tu.

Ti glava ošabna
šel medved je spat,
kaj morem jaz tu.

Mladen Babič **TRIDESET ŽEBLJEV**

Trideset žebeljv v peti
si glavo razbija,
v tlaku liže las lasišče,
smradu megle izogiba si težišče,
jenja, hrope,
pada, se pobere in zažene,
z dvignjeno glavo zopet tlaku las zadene,
vendar vztrajno spet in spet
znova iskro živo tlaku vzame,
si posveti v novi up
trideset žebeljv v peti,
tup.

LITERATURA
Rast 1/1990

Tamara Vonta **FANFARE**

za dimnimi preprekami
zaostalih sončnih obliskov
sva hodila
ti bos
in jaz trapasta

zavila sva mimo zelnika
in utrgala nekaj rož brezdelja
potem sva hodila
ti bos
in jaz trapasta

na nebu so vreščale ure
na tleh pa je sedel pes
nato sva tekla
ti bos
in jaz trapasta

okoli smetnjaka so letele muhe
zvončki sluha so nama
posedali na obraz
ti bos
in jaz trapasta

Na koncu je bil kup
deževni dnevi že zaprti
v brezprostorne lutnje
in midva
odšla
ti bos
in jaz trapasta

Barbara Zoran **NE PUSTIJO TI SAMOTE**

Kadar boš čisto sam,
čisto sam
v jesenskem vetru,
zapri oči
in mehak poljub
bo risal dotik
na tvoj obraz.

A ne pustijo ti samote.

Saj jih moraš slišati.
Kot podivjani levi rjovejo
onkraj steklene zavese
in bijejo s pestmi
in vztrajajo
do noči.

Stekleni ljudje.
Kako boš šel mednje
s popačenim obrazom?

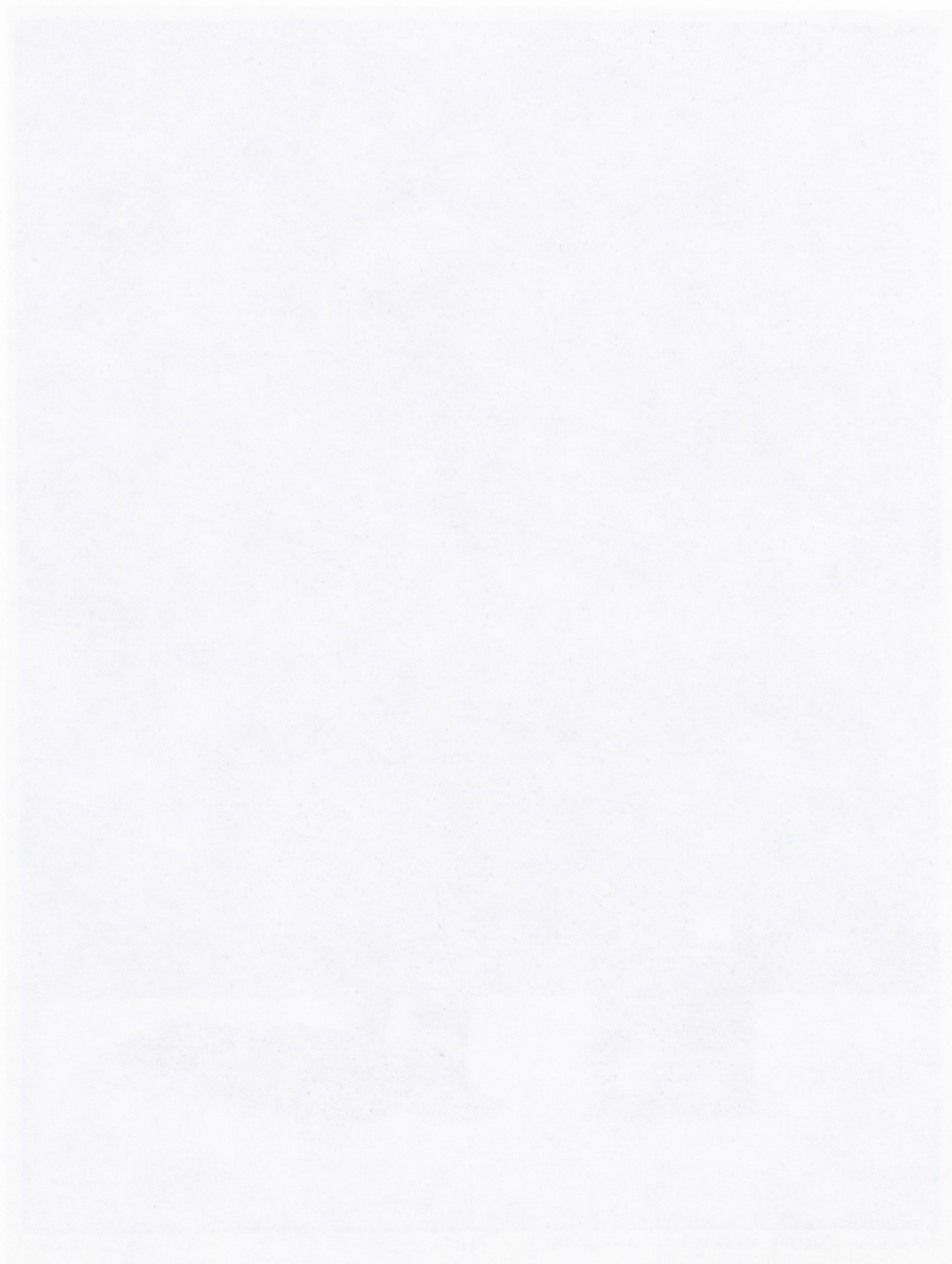
S srečanja literatov začetnikov
na Vinici aprila 1988

LITERATURA
Rast 1/1990

1989 z 1/10 org. rube iglo in abstrakta - PRELOK III -

Jože Ševšek

Milan Unković **PREROK III**, 1989,
suha igla, 32x25 cm

Tiho tiktaka ura, mrak v izbi se gosti. Od peči seva prijetna toplota.

»Kam se odpravljáš zdaj, na noč?«

»Nikamor!«

Postelja zaškriplje, ko vleče nase odejo s suho roko.

»Ne hodi, ni vredno. Stroj ni vreden piškavega oreha,« se ji zasvetijo oči.

»Saj sem že rekel, da ne grem nikamor.«

Glavnik potuje počasi skozi lase, levica jih gladi ob sencih.

»Štrajhar te bo odrl, da sam ne boš vedel kako,« zapiska glas izpod rjuhe.

»Pustite me že enkrat pri miru! Četudi bi šel, vam nič mar, saj bom kupil za svoj denar!«

»Ne hodi, sin! To ne bo dobro, ne bo.«

»Kaj imate proti njemu? Bogat človek je, gostilno ima, uspešen je. Le kaj mu imate očitati?«

Gleda skozi okno v griče, ki se vzpenjajo nad hišo.

V tiktakanje ure se zažene brenčanje muhe, ki se je ujela v mrežo.

»Ne hodi k njemu. Ne spodobi se!«

»Na kaj namigujete, hudiča?«

Telo je napeto, pričakujoče.

»Ne hodi, če ti rečem, zaradi očeta!«

»Zaradi očeta? Kaj pa ima moj mrtvi oče pri tem? Glas je vedno bolj zadirčen, celo kljubovalen postaja. »In če vseeno pojdem?«

»Ne boš šel, ne boš,« zaječi starka in se napne kot lok. »Če ne bi bilo Štrajharja in njegove gostilne, bi bil tvoj oče še živ!«

»Dajte, no dajte, le kdo vam je to natvezil!«

»Ne boš šel tja. Nikoli. Tako sem se zaobljubila.«

»Zaobljubila?« S trdim korakom je stopil k njej.

»Zaobljubila. Raje te vidim mrtvega, sin!«

»Ne norite, mati. Saj to je blaznost. Zaprl vas bom v kamro, da vas take ne bo nihče videl.«

»Zapiral me boš, pred svetom? Jaz pa ti povem, da ne pojdem nikamor. In tudi ti ne boš šel. Ne boš!«

Izpod odeje sta zrasli suhi, koščeni roki, prsti se krčijo v pest.

»Mati, ne norite. Mati!«

Beli, prosojni roki pa grabita pod blazino, nato se dvigneta visoko v zrak, kjer se zasveti ukrivljeno rezilo. Krivec.

»Mati, znoreli ste. Mati!«

»Ne boš. Ne boš mi prelomil zaobljube. K Štrajharju nikoli. Raje te pokončam!« Zasoplost se meša s piskanjem v prsih.

»Mati...«

Skuša ujeti roko z rezilom. Ko zagradi zapestje in z vso mlado silo pritisne nanj, upor nenadoma popusti in roka z rezilom poleti navzdol na belo čelo. Na blazini se v trenutku razcveti velika rdeča roža...

»O bog, mati...«

»Ne boš, ne boš...« grgra iz rane in roža se veča, veča.

Velika črna kupola se povezne čez oba. Trideset let spolzi skozenjo.

ke, v katero se je zagrizel, pa se vedno bolj pogloblja. Vsakokrat, ko iz nje prileti zalogaj zemlje in potem naredi še »tenk« po kamnu, Johan zaječi in si da duška. Ves čas žveči tobak in kdaj pa kdaj brizgne skozi zobe rjavo tekočino. Lahko da je v tem pljunku tudi nekaj tiste grenkobe nad življenjem, ki nikoli ni bilo prav lahko, ali pa je to samo gnev nad zemljo, ki se mu je gnetla pod škornji in lepila nanje.

Sonce stoji visoko v zenitu in glinasti petelin na slemenu nemo kikirika v dan.

Johan odloži lopato in poprime za kramp. V kotu jame se boči hribček. Zamahne in zastoka kot zmeraj. Kramp kovinsko zapoje, iz zemlje se zasveti nekaj kot kamen, samo da je votlo in nabito s prstjo.

Johan se skloni, si pogladi zajetne mustače in se zagleda v tisto, kar se je prikazalo.

»O bog,« zastoka, »kaj takega!«

Zravna se in s pogledom ujame Janeza, ki je v kozolcu popravljal late.

»Janez,« zategne z malce nosljajočim glasom, »prideš malo sem? Pa prečej, če moreš.«

»Pridem, Johan,« se oglasi Janez, ki je bil z delom že skoraj pri kraju. Le kos lesa je mislil še podložiti pod lato, pa je tako in tako mislil dol. Obnova domačije lepo napreduje in če bo Johan danes gotov z jamo, lahko jutri že dobi apno.

Spusti se po latah in se napoti proti jami.

»Kaj boš povedal, Johan?« se pričakujoče zazre vanj.

»Poglej,« Johan drhte pokaže v kot, kjer se sveti nekaj belega.

»Kaj pa misliš, da je?«

»Le dobro poglej, pa boš videl.«

»Morda je kakšna živalska kost, no, glava,« se popravi Janez.

»Misliš? Jaz pa pravim, da je človeška lobanja.«

»Pa menda ja ne,« Janez zaprepadeno obstoji.

»Ja, ja, pa bo kar res.«

Ko z rokami previdno odstranita še preostalo zemljo, v njej zarezči človeška lobanja!

Okrog vogala v tem trenutku prinese soseda Miha. Osivela, plešasta glava, z drobnimi mežikajočimi očmi in nepogrešljivo palico v rokah.

»Miha, pridi, boš nekaj videl!«

Miha stopi bliže in se odkreha: »Kaj hudiča pa spet rijeta po zemlji? Pa na tem kraju. Ne veš, Janez, da je imel prejšnji lastnik Štrajhar prav tu straniščno jamo.

»Poglej,« mu Janez pokaže na dno jame, ne da bi rekel kaj drugega.

Miha sede na rob jame in se zagleda v lobanjo na dnu.

»Le kdo bi to utegnil biti?« prekine molk Johan in s prsti še naprej odmetava prst.

»Poglej, v gornji čeljusti mu manjkata dva zoba, tretjega pa mu manjka pol.

V tem trenutku spreleti Miha čudna groza. Na čelo mu stopijo potne srage, iz oči pa se mu pritrljajata drobni solzi.

»Oče moj... mati, mati...! Takega krika Janez in Johan še nista slišala v svojem življenju. Bil je kakor živalski krik, da je človeka oblival srh po vsem telesu.

Popoldne je pri vaški cerkvi zvonil dvojni mrlič.

Morda je takrat, na tisti svinčeni dan, sonce mesilo kolobarje; tisto sonce, ki ga je kot dečka poljubilo, kakor je vzkliknil materi na travniku rož; tisto sonce, ki ga je iz luž zajemal v dlani in mu je curljalo med prsti, ko si še ni znal razložiti, kaj je življenje. Je bil v otroštvu srečen, je bil kdaj poln igrivega, razigranega fantalinskega veselja in nagajivosti? Da, ve se. Bil je bister, čuteč, živahen deček – mami najbolj pri srcu. In bil je kasneje toliko let, toliko mladostnih, mladeniških let daleč od nje; odtrgan in tako sam v svoji ljubezni in hrepenenju ter nerazložljivi bolečini – žalosti, za katero se mu je zdelo, da je niti njeno srce ne bi zmoglo ozdraviti in bi še ono zbolelo, če bi ga takega ugledalo in gledalo doma (Domov). A vleklo ga je, čutil in podoživljal je materino koprnjenje, njeno ljubezen in grenkobno trpljenje zaradi razdalj, ki so ju ločevale; čutil je to preroško, kakor da bi slutil trajno, večno slovo od nje (Sanjajo mi rože). Poje mu pesmice, šiva mu suknjico in koprneče zre, tja čez goro, kjer je njen sin. A vidi jo tudi v vrtu – samo, žalostno, za sinom ihtečo; v bližnji, kruti prihodnosti, ki ju bo razdvojila z reko smrti. Vse bo šlo v nepovrat: rože bodo uvele, sonca več ne bo in mamka v vrtu bo sama v ihtečem spominu nanj. Tako je sanjalo njegovo otroško srce, kdo ve kolikokrat, ko se ni moglo utolažiti v materini topli besedi, v božajoči skrbi, v občutju njenih mehkih dlani, tako je grenilo, kdo ve kolikokrat, ko »legla je noč« in so se mu – že kot mladeniču ali zrelemu mlademu moškemu orosile oči, v duhovnem, nikoli utešenem dotiku z obrazom, ki je iz dalje zrl vanj. Kdo ve, kolikokrat se mu je vse to dogajalo v samoti, ko so pritisnile boleče, na njegovo zavest trnjene podobe dneva, neprijazni časi brezdomstva, uboštva, revščine in duhovne tesnosrčnosti in frigidnosti sistema. Kolikokrat, da se je vprašal, »kaj živeti še hitiš«, ko pa je z »boljo« poslana pot in je v srcu »skrita rana«, v kateri je kakor v grobku »vsa« njegova »mladost«. Samo slutiti se da, kaj je ta grenka srčika, ki je ni nikdar potožil nikomur in jo je dojeti le v pesmih hrepenenja po domu in materi. Kdor je kdaj oboje močno ljubil in mu je bilo v rosnih nežnih letih kruto vzeto, ta more slutiti njegovo bolešno rano in jo čutiti, ta more razumeti in si predstavljati, kako je hrepenelo in jokalo Robovo srce po materi in drobnih otroških igrah v domačem okolju. Zgubiti nekoga, ki ga imaš zares rad, ki ti pomeni varnost, toplino, na katerega si navezan z vsem svojim drobnim bitjem in žitjem, doživeti ločitev, biti odtrgan in pahnjen v tuji svet, med ljudi, s katerimi ni mogoče imeti globljih čustvenih vezi, je približno tako, kakor videvati in občutiti slutečo stisko prezgodnje osame nežnega, neobglenega mladiča, ki bi še moral rasti ob materinem mleku, v zavetju njenega toplega čutečega telesa in ob božanju vlažnega ljubečega hrapavega jezika, ki je kot skrbna, delovna, razkava, pa vendar nežna materina božajoča dlan. In ostajal je v tem neprijaznem, brezosebne svetu, kamor ga je pahnila usoda; tostran državne meje, ki je ločevala toliko slovenske kulture in slovenskega življa, od njegove matice, in je ločevala njega od doma in matere. Prešeren je bil že visokošolec, ko je v »Vrbi« potožil, kako mu je hudo in težko in kako se mu toži po domu in očetu. V pismu ga vabijo nazaj – na domačijo, a odgovori domačim, kako povratka ni. Tudi za malega Roba ga verjetno ni bilo, ko ga je ujedla kača zvedavosti. Hotel je vedeti, spoznati, ostati zvest duhovni lakoti, četudi kot črnošolec v Kristu-

sovi veri. Slednje je bila tudi materina želja. Za kaj takega ga je žrtvovalo njeno srce. Zakaj, tako kot že toliko slovenskih mater, je tudi ona želela svojemu ljubemu sinu, da bi postal gospod, da bi ugledno in lepo živel in bil v pomoč trpečim ljudem, željnimi pomoči, upanja in tolažbe. Morda je bilo to hotenje, ta skrb za sinovo prihodnost na njo večja in dragocenejša od izgube živega odnosa med njo in sinom, ki sta jo morala potem vsak po svoje občutiti in prenašati. Kako pogumen in tenkočuten je bil, ko je pisaril materi, ki ga je spraševala, kdaj pride. Ni se izjokal, ni zlival srca na papir. Prikrival ji je svojo bolečino, tegobe življenja, da je ne bi ranil, da bi ne bila žalostna. Vlival ji je mir in upanje, čeprav mu je bilo srce ranjeno, prebodeno in krvaveče. Prek dneva razigran, pikro šaljiv deček in kasneje mladenič, že nagnjen k satiri, k žgoči iskrivi upesnjeni kritiki družbenih razmer, ponigliivosti nacionalne politike, na pragu svetovne krize in katastrofe, se je v trenutku samote, ko je ostajal sam s sabo in s svojim intimnim hrepenenjem in neiztrohnjenimi vezmi do matere in doma, spreminjal v odprto, ranljivo, čutečo školjko, ki zmore v bolečini porajati drobne bisere lirične poezije. Tako se je reševalo njegovo srce čustvenega brezna, ga zmagovalo z izsanjanimi podobami, duhovnim poetskim transcendiranjem, z izlivi vroče, neutolažljive magme hrepenenja, z neizjokanimi solzami, z mlečno mavrico tolažbe, uthe in upanja, tako je mali in mladeniški Rob bežal pred grozo svinčeno mrzle in strupene odtrganosti od matere. Odrtran, z nepretrganimi in neiztrganimi koreninami, je živel in sanjal mamko svojo.

Še ko sanja dekle, jo sanja z materjo, ki ju gleda vsa srečna, do solz ganjena. In vsem trem je lepo, da vriskajo brez besed, kakor v pesmi »Doma sem spet« razodene. A to so sanje, kot plod hrepenenja, ki se mu v oči sna prikradejo v spečo zavest, in ga puste golega, ko se ozavešči. Morda pa ga vendarle ne puste povsem samega. Morda pa je v njegovo samoto le vstopilo dekle, pa si je zaželel, da bi oba mati videla, da bi z njo podelil srečo, da bi bili blaženo srečni vsi trije. Slutiti se da, da se je zaljubil in da je dekleta želel seznaniti z materjo. V pismih ji tudi omenja, da ni več čisto sam. Zdi se, da se mu je v sanjarjenju svojega dekleta porajalo hrepenenje in želja, da bi bila poleg tudi njegova mati. Tako je verjetno domišljija ustvarjala podobe treh srečnih ljudi. A ta sreča ni v celoti stvarnost, stvarno je zgolj razmerje s Katjo. Zaradi nje »ni več« temnih misli preteklih let in ker spet ljubi, je srečen kot otrok. Svet se mu zdaj zdi drugačen – prijazen in nič več grozljiv in moreč. Zdi se mu, da zdaj zanj ni več problemov in tesnobnih vpršanj. Čutenje in doživljanje ljubezni mu odmakne vse tegobe sveta. Vse dotedanje skrbi in dnevne življenjske stiske. Stvarna ljubezen ga pahne v naročne iluzije. Svet se mu zdi kakor čarobni kristal. V njem se počuti kot doma. Vsa vrata so mu odprta in občutek tujstva, brezdomstva je izpuhtel. Presegel ga je s Katjo. Zanj je zdaj merilo razmerij do drugih ljudi. Postal je del njih, ni več prišlek, ni več brezdomec. Katja je to storila. Katja mu je podelila pravico domorodca. Z ljubeznijo, z intimno človečnostjo, mu je odprla vrata in omogočila vstopiti v dom in domovino. Kakor kristjan s hostijo použiva Boga, tako je mladi zaljubljeni Rob s Katjo použival občutja sreče in spojenosti z vsem, kar mu je bilo poprej nedomačno, nesosedsko. Zaživel je z okoljem, kakor da bi bil zares že od rojstva v njem. Ali je vse to drugačno čutenje, domačijsko doživljanje okolja, sredine, v katero je kot otrok prišel s Primorske, z onkraj meje, res samo iluzija, ali pa tudi že del nove realnosti, novega občutja, novega stanja zavesti, nova duševnost, do katere mu je Katja pomagala,

ker ga je ljubila? Ne gre samo za iluzijo, za čarobni kristalni svet, temveč tudi za dejansko spremenjen odnos do okolja, ki prav s Katjo in prek Katje postaja njegovo in v katerem se zdaj, ko ima prijateljico, ki z njo doživlja najintimnejše trenutke človečnosti, tovarništva, navezanosti, več ne počuti brez doma. Katja mu sicer pričara dobrohotnost, lepoto sveta, a hkrati ga tudi razreši tujstva. Nekje v Ljubljani je zdaj tudi zanj dom. Usojeno mu je, poti nazaj ni več. Občutek, da je v brezdomju, je za vselej izginil. To je naredila Katja, ki jo ima za edini biser v kristalnem globusu. Ne le da ga je poobčanila in udomila, temveč mu je pregnala tudi »črne sence« in razkrila razumeti vso lepoto ter dojeti »vonj cvetlice in žvrgolenje ptic«. In prosi jo, naj mu ona pove, »da črnih senc nazaj ne bo«. Ima jo torej za nekaj odločilnega v svojem življenju. In želi, da mu pritrdi, kako se bo za njiju šele zdaj pričela pomlad in vabi jo v svoje svetove ter prepričuje, kako bo tudi ona, če gre z njim, zasanjala nove sanje. Slutiti je, da Rob ne išče v njej samo opore zase, ampak želi tudi njej jamčiti lepši svet. V njem se torej prebujajo in zrcali moškost. Hoče ji stati ob strani. Želi ji pomagati na poti skozi življenje. Hoče jo osrečiti, čeprav tudi sam v njej vse to išče. Sta bili torej obe življenji preizkušani v grenkobi, v otroških in mladostnih žalostih? Slutiti je, da tudi Katji ni moglo biti z rožicami postlano. Morala je že okusiti življenje s senčne strani, zakaj drugače je pesnik ne bi vabil, naj mu seže v roko, ga pogleda v oči in se mu nasmeji. A morala je biti tudi bolj stvarna in z več izkustva kakor Rob. Ne boji se njegovih sanj in bodrilnega upanja v lepše čase, vendarle se zdi, da je s tem ne more pretentati in ji vzeti občutka za realnost. Zato je previdna, ne verjame, da bi že kar njena pot v njegove svetove prižgala večno luč v njenih očeh. In ko ga gleda, kako jo vabi v zanosnem ognju in sanjski veri, se ji porazgubi lesk oči. V njih ugasne luč, kakor pesnik z grozo ugotovi. Katja v Robu prepozna sanjača, občuti klico, ki bi lahko ubila njuno mlado zvezo, saj se kot ženska zaveda, kako s sanjami ne bi zmogla in mogla živeti v svetu, ko se lahko samo s trdim delom in s pristno ljubeznijo obdržiš izven revščine in drugih socialnih tegob ter grozljive svinčene usodnosti. Nagonsko se je upirala temu, da bi z Robom gradila prihodnost na njegovih sanjskih svetovih. A on jo pri tem otroško nedolžno sprašuje: »Kdo ubil ti je smeh?«, nesluteč, da je morda prav on s svojimi sanjskimi svetovi ta nedolžni nehotni morilec. Katja je stvarna, a Rob je nepopoljšljivi snubec.

Vse ljubezenske pesmi seveda ne veljajo njej (Katji), a to niti ni važno, saj ne kronikujem; poskušam le dojeti njegovo (Robovo) duševnost – ujeta v poetski izraz. Katja mi zato samo simbolizira žensko ali ženske v Robovem življenju. In pravi: »Na rokah te nosil bom«! Šel bom z dekletom v naročju skozi vse križe in težave, skozi mrakoto, skozi razpaljenost »skoz temnjave, skoz tokave«, »čez grmovje... demonske megle«, »čez prekope in skoz rove«; šel bo z njo na rokah tudi skozi sladkosti in lepoto tega sveta, »čez srebrne morske pene«; šel bo torej z njo in nosil jo bo v naročju, to ljubo biserno Katjo, vse do konca svojega življenja, še takrat, ko ga bo »smrt«... »črna« pozvala, ko mu bo sonce mesilo kolobarje. A Katja je treznejša, njej ni do sanj o prihodnosti. Katja natanko ve, tudi v opoju ljubezni, kakšen je svet in kakšen je ta njen mladi, vihravi, nemirni ostareli študent. Katja ve, kako nabito je socialno in politično ozračje. Katja pozna svojega fanta, ki vse prerad vtika nos v zgodovinske zadeve, v nemirni socialni družbeni odnos. Katja čuti, da ta njen Rob, ki ga je z ljubeznijo osvobodila samote, zapuščenosti in ga priklenila na Ljubljano, ni zdaj več rosnajstnik, ni

več tenkočutni lirik in da s povabilom v svetove sanj misli resno, a ve tudi, da prav takšna povabila razkrivajo Robovo nemoč, da bi živel po njeni meri, po meri družinskega človeka. Katja prepozna v Robu mladega, neurejenega viharika in vse bolj ironičnega upornika. Nekega dne njej tudi »študentje po sosedu ji pridejo naznaniti; vedi tovariš naš, fant mladi tvoj je — aretiran bil nocoj.« Tako močno to sluti in ve, da neke noči, ko ga ni bilo, podoživlja (v Robu) to, kar bi se že moglo njenemu fantu dogoditi — namreč, ko je že večkrat prihajal k njej iz nočnih ravsanj s stražniki, seveda, do tedaj še brez bunk. To pot jih ni le dobil, ampak so ga stražniki tudi ujeli in odpeljali v pripor. In v njem zaživi Katja, ki ga čaka, in on, ki prihaja k njej premikasten, bled (kot kip) in s krvavim pogledom. Ona pa se »trese« v srajčki blede...« in ga navori, odrešena skrbi in srečna: »Oh, vendar si prišel nocoj. Je že končan na cesti boj?« In ko ga skuša objeti, sanja Rob v zaporu »telebi po parketi.«, ker je revica le preživo si umišljala, da njej ljubi stoji pred njo. V resnici pa »Študenta... ni več nikjer, čeprav zaklenjena je dver«. Poslej tudi Katji ni več v njegovi poeziji, poslej je v njej zgolj socialni pekel.

In še nekaj je, kar se je Roba držalo kakor klop — študentovsko popivanje in veseljačenje, ob katerem je zanemarjal študij, pokopaval nadarjenost (Talenti) in ob vročih debatah o družbenih razmerah prodiral v srž socialnega zla. V ponočnjaških krokarjih je morda iskal uteho, mogoče je v njih reševal osebne stiske. V obdobju, ko mu je študentska klapa bila nekakšna domačijska tovarišija, so Katje, vse po vrsti, bile kakor prodnato pribežališče, kakor nekakšne obale, na katere se je skušal rešiti ob plimah kritičnega spoprijema s svojimi slabostmi, a ob prvih osekah ga je že spet nosilo po ljubljanskih gostilnah sem ter tja, kakor barko v razviharjenem tokavem morju. Če je ob Katjah premagoval notranjo samoto, iskal in vzpostavljal z njimi prvobitne medčloveške vezi, pa je v tovarišijah skušal najti zase širše socialne opore in možnosti delovanja. Slastna kapljica za vedno lačnega in sestradanega študenta je bila hitro nevarna, saj je tak, kakršen je bil, niti ni zmozel dosti, a zmogla in zmagovala ga je ona — kakor otroka, ki še dobro v kozarec pogledati ne sme, kaj šele, da bi ga pošteno nagnil. Najbolj pretresljivo izpove to svojo socialno mizerijo — uboštvo in beraštvo v pesmi *Metamorfoza*, ko primerja človeško in pasje življenje v mestu in ugotovi, kako se slednjemu bolje godi. Porodi se mu celo samomorilna misel, ko je tako o tem lačen, premražen, razcapan, premišljeval, »stojč ves obupan na mostu«, z vodo v čevljih, gledajoč v počasno reko. In v takem stanju, ko se mu navzlic vsemu, kljub socialnim krivicam, zaradi katerih hodijo eni z »zalitimi rdečimi lici — baš od kosila so šli, ki jim razgrelo je kri«, drugi pa so bledih, sestradanih bolnih lic — pa si stiskajo pas in lačni, v počitek gredo, zazdi vseeno vredno živeti, četudi slabo, ga vidi Bog v revi tej... »in v srce se mu zasmili, pa ga ne vzame k sebi, temveč ga spremeni v dlakavo žival«, »ki po vseh štirih caplja«. In glej, že ga »poboža... mehka ročica in v naročje« ga »vzame« in ga stisne rekoč: »Revček, ti je mar mraz? Lačen si tudi, se ve, oh to neusmiljeno ljudstvo: vidi na cesti žival, pa se ne zmeni zanj«. Pa ga gospica nato povabi: »Pojdi, moj Lulu, pojdi z menoj, da popapčkati dam ti kifeljčke, žemlje, meso, vse, kar poželeti ti srce«. In ga je vzela s seboj in vse je bilo tako, kakor je rekla in od tedaj je Bogu hvaležen, ker, kakor pravi, »mi je pamet vzel in me človeštva otel.«

S kakšno ironijo je mladi Rob znal švrkati takratni meščanski svet, s kakšno osebno socialno prizadetostjo je ostro in neprizanesljivo opazovalo njegovo oko krivične razmere, ko človek, če ni imel nič pod pal-

cem, ni bil vreden še usmiljenja ne, kaj šele socialne skrbi in pozornosti ter ljubezni bližnjega. Rob ne moralizira; zgolj ostro – satirično obdeluje ekonomske, socialne in politične razmere, ki porajajo bogatine in reveže. Nič nenavadnega ni torej, če je ob Katjah vendarle moral imeti še svojo tovarišijo – študentsko klapo, ki ga je socialno motivirala k raznim oblikam protesta in upora. Ob njej in z njo je sproščal nabrano družbeno nezadovoljstvo, ves srd in odpor do socialnega reda, ki človeka ubija in ugonablja, ki mu ne da svobodno in ustvarjalno živeti iz svojega dela. V trenutkih krize in obupa ali trpljenja je tudi upijanje pomagalo, mu je tudi vino lajšalo gorje. In takrat se je sebi zdel kakor Kristus, ki ga ima za Boga – razpetega na steni. V njem v pijanosti vidi svojo podobo, svoj izpiti obraz z globokimi, temnimi kolobarji pod očmi; pravzaprav vidi v njem podobo vsega trpečega človeštva in samega sebe kot božjega sina, ki mu je namenjeno ali usojeno že na tem svetu trpeti muke pekla, kakor pravi v pesmi »Razpelo v gostilni«. Ta božji sin je sin trpečega človeštva, je njegova muka, zavest in vest. Nič več ni bilo pomoči. Socialno zlo ga je prebodelo premočno in zmogel je zato čutiti, doživljati krivico in gorje drugih, zmogel je dojeti in izmeriti bolečino vseh socialno prizadetih in zapostavljenih ter zavrženih. Zmore dojeti celo, zakaj se mnogi ljudje oprimejo alkohola kot poslednje bilke, zakaj prav z njim poskušajo kljubovati zavoženemu življenju, kajti za te nesrečnike je gorja toliko v prsih, da jim je rešitev samo še v vinskem opoju. Pri tem pa kaže tudi na vzroke za vse to. Vidi jih v vojnah, bedah, prehudih skrbih, družbenih in naravnih nesrečah, kar vse se mu prikazuje, kakor nekakšne smrtnne spake, kakor žalostni oblaki človeštva, skozi katere morejo prodreti žarki sonca le, če se ga nesrečneži napijejo (Pivska glosa).

Vendar Rob se ni vdal tej filozofiji življenja. Krokarija je bila bolj študentska zadeva, ob kateri pa je s pivsko poezijo šel dalj, v samo srčiko takratnega socialnega zla, ki je bilo eno od temeljnih razlogov in vzrokov naplavljanja ljudi, ki so iskali uteho v alkoholu. Sam se je izvil in izvlekel iz njegovega primeža. Ni mu podlegel, čeprav je kot študent prebandal veliko dnevvov in noči. Pijančevanja, tega klopa se je osvobodil tako, kot se je osvobodil študentskih klap, saj ga je vse bolj mamila resnost družbene krize, v katero se je začel s svojim ostrim satiričnim peresom vse bolj in vse širše angažirano vključevati, pisoc v tedanje časopise – najprej v Ljubljani, kasneje, tik pred vojno pa v Mariboru, kamor ga je povabil »Toti list«. Tako se je vrnil na pot, ki jo je začel že v dijaških letih s svojim srednješolskim galsilom »Ščipavec«, v katerem že ob prvi številki napove, da vse, kar je napisano, pošilja »ljudem pod zobe«. Tako se je v njem dokončno zasidralo tisto, kar je planilo na dan, kot nekakšna opozorilna erupcija v študentskih časih, v pesmi, v kateri protestira zoper odnos družbe do znanosti, oziroma do usode, v kateri se je znašel Kemični inštitut. Čeprav se je ta ustanova znašla v hudih denarnih stiskah, jo je proračun slovenske oblasti cinično prezrl. Robu se zdi, da je takšen odnos takratne oblasti do inštituta izraz slovenske bede, slovenske nacionalne nerazsodnosti, saj država ne daje podpore ljudem oziroma dejavnosti, ki narodu koristi, toda veruje, da bo prišel čas, »ki bo porušil... vse... zavore«, ko ne bo špekulantskih bogatašev in korumpiranih ministrov ter neljudskih vlad. V takšni veri in stremljenju ostro opazuje in neusmiljeno razgalja in biča maligne družbene odnose in razmere. Vidi dečka, kako zavzeto gleda bogataša, rejenega, lepo zalitega gospoda, ki »krasi podbradkov« ga »nešteto«, ki ima vsega na pretek, ki se ni nikoli ubijal z majhnimi plačami, dolгови,

siromaštvom, lakoto ali se pehal za delom, ki je le »v obilje... telo razvijal, od sebe pa ničesar dal«. Vidi tega bogatina, revni deček, kako mu iz zalitih, tolstih, zdravih lic vlažno bleste oči, ko gledajo siromaka, vidijo in razodevajo te mlade dečkove oči, srčiko meščanske morale, ko ni sposobna kaj več kot duševnega usmiljenja in bednega socialnega vzdrževanja – na lakoto, beraštvo in hiranje obsojenih. Rob torej ugotavlja, kako delo, znanje, človek, niso vrednote. Važno je biti bogat, imeti denar. Denar je tisto, za kar vsakdo dela, zaradi česar se odnosi med ljudmi spreminjajo v odnose med stvarmi, ko ljudje drug drugemu postajajo sredstvo in motiv, tudi za najbolj nečloveška in podla dejanja. Ljudje ničesar več ne počenjajo zaradi ljubezni in človečnosti, kajti vse in za vsem se skriva zgolj gola računica (Za denar). Tudi politika je ena sama velika umazanija in korupcija in sla po bogastvu in gosposkem življenju. Tak je njegov minister Vid (Miljan), ki je kot član vlade kradel iz državne blagajne, pa ga še po smrti preganja božja kazen. Martin, ki je bil tedaj poslanec – torej glasnik ljudstva, za ministrovo tatinstvo tedaj ni vedel, čeprav je v parlamentu (»pri jaslih«) »za narod čul... biti uro vsako«. Ministri so torej lepo govorili, imeli vselej v mislih skrb za narod, a za poslanskimi hrbti in za hrbtom naroda so delali razne sleparije in prevarantske posle – sebi v korist. Parlament, kakor se vidi, je bil tedaj le farsa ljudske demokracije. A Rob tudi v njem odkrije priisklednike, kar je novo spoznanje. Ne le ministri, še poslanci mislijo predvsem nase, ne pa na ljudstvo, ki jih je volilo. Malo je takih, kakršen je bil njega dni poslanec Martin, ki zdaj opravlja le še dolžnosti volilca. Tedaj je poslančevo poštenje še kaj veljalo, a zdaj, kakor Rob poje v pesmi »Veseli poslanček«, se marsikomu mota po glavi le lastni uspeh in želja po udobnem ter zaslužno mirnem življenju v kakšni kupljeni vili. Tako, se mu zdi, dežela propada in drsi v vse večjo revščino in odvisnost. Ne le človekost, pač pa tudi denar vse manj velja. Čuti, kako na vrata trka lakota, kako postaja hrana vse bolj cenjena vsakdanjost, kar pove v »Sodobni pravljici«, ko nevesta izbere snubca, ki ji ni ponudil srca, niti ne denarja, oblek, čevljev, zlatega prstana, temveč jo je kratko malo zadovoljil in osrečil z vrečo moke. In zdi se mu, da bo, če se bodo stvari še tako sukale, zapravljenost slovenstva. Namreč, zanamajamo pamet, znanje, naravne dobrine, ljudsko poštenje, delavnost, pridnost, ustvarjalnost; pogazili smo temeljne principe demokracije in svobode. Vse to ga moti, boli, še najtežje pa mu je zavoljo tega, ker ljudstvo vse to krotko prenaša in trpi. In z ironičnim cinizmom vabi Rob tujčina v »slovensko očino«. »Pridi«, pravi »zemljo, češ 'met... tvornice vse – tukaj boš dobil«, »tvoj... denar nam« bo »gospodar«... »krotek je rod – lahko ga dereš«... »lahko« ga »obereš«... »vse pretrpi, nič ne kriči«. Tako vabi tujce v boleči tragični, zajedljivi, sarkastični nemoči, češ, mi Slovenci bomo šli v zemljo, zarili se bomo vanjo, prepustili jo bomo njim, tujcem, in bog jih naj živi.

Vrhunec ali globino krute resnice o usodi slovenskega naroda pa izpove z epigramom, v katerem povzame po Vodniku, da je slovenska zemlja sicer zares zdrava, vendar nič več kot samo to. Namreč, in tu se ironično oddalji od pesnika poetske pedagoške poeme, to njeno zdravje prav pride le tujcu, kajti Slovenčeva zemlja »drugim le molzna je krava«. Tako je za »domačine... strgan rokav, za brihtne tujčine pa polhen bokal«. In očitki spet letijo na takratno politiko, ki nima nobenega posluha za znanost. V takšni gluhoti in brezbriznosti vidi tudi vzroke za gospodarsko, socialno nazadovanje in propadanje. Zdi se mu, da smo Slovenci »znanstveni dokaz«, da je mogoče živeti »brez glav«! V pribli-

žujoči svinčeni uri mu je zlasti trn v peti tista in takšna politika, ki ji v bistvu ni prav nič mar, kakšna bo usoda slovenstva, ker ji gre predvsem za ohranitev meščanskega družbenega ustroja. Roga se ji in jo napada, kot prepričan napredno usmerjeni socialistični intelektualec. Ponorčuje se iz oblasti (politike), ki preganja levičarje vseh barv – med njimi tudi komuniste, marksiste, in jo primerja z hohovi, mrmrmnjavi, ki hodijo na lov za slastnimi zalogaji, a hkrati ji zna tudi cinično poočitati, kako je kljub svoji lovski vnemi vendarle še preveč popustljiva do komunistov, ki vpiro nje in zaradi premalo odločnih politikov prežijo in se pripravljajo zgrabiti in pohrustati nedolžne meketavke. Razgalja politične skupine, ki bobnajo in trobentajo in škornjavo korakajo v imenu obrambe meščanske ideologije in meščanskega sistema, ki naj bi jih nekoč vzel k sebi in jim podelil ministrske stolčke – v zahvalo za zasluge, storjene v težkih, usodnih urah naroda in države. Tako si še posebej privošči klerikalnih Stražarjev, njihove ideološke fanatičnosti in zaslepljene, grozeče sovražne bojevitosti, sluteč slepotno zmotnost in grozljivost posledic. In išče silo v ljudstvu, tehta karakterno držo ljudi in tistih gibanj, ki bi znali in zmogli tudi slovenskemu narodu pribojevati in zagotoviti enakovredno mesto in košček svobodnega sonca. Primerja nas z drugimi narodi Evrope in južnih Slovanov, pri katerih že dete (Zgodaj mojster se uči) vsrkava kulturno izkušnjo in politično bit – v dobrem in slabem – naroda, ki mu pripada in se v zvezi z njima (mladež) možato (ali mevžasto) poistoveti, pa ugotovi, da je nam že v krvi cmeravost, preplašenost in da nas je nekaj v hlačah le takrat, kadar od nikoder in od nikogar ne preti moč, saj znamo kričati »krščen duš, juhu!« le, če policaja ni v bližini (kakor pravi).

V Robovi računici, kako k svobodi in k soncu, je ta slovenska karikirano poudarjena posebnost in navada lahko nezanesljiva in usodna postavka, v kolikor je ne bi obvladali in presegli. Zato nam poskuša zabiti in vtepti v glavo, da se s cmeravostjo in slabištvom nikakor ne bomo mogli postaviti enakopravno ob bok drugim narodom, kajti »Mat(er)i Zveze narodov« srce ogrevajo le močni, bogati otroci, le-ti so »pri nji... v čislih, a ne bogljeni reveži prav nič ji niso v mislih«. Ob tem pa Rob še posvari, nas Slovence, rekoč, češ če se pripeti, da »hrust napade reveža... iz hlač ga strese, kar se da, nazadnje ga zadavi«. Doda pa še, ako se po srečnem naključju vendarle primeri, da hrustu revež ubeži, hoteč se zateče k svoji »mamici«, da bi ji potožil: »Mama, buba!«, ga ta nemilo... dregne«...: »Poberi se mi, zguba!« Vendar v teh miselnih poljanah je že zaznati presežek! Ne kliče Rob samo k slovenski možatosti, dostojanstvu, samozaupanju in bojeviti, odločni drži, temveč tudi pikro kritizira Zvezo narodov, ki še ni dorasla in sposobna zagotoviti enakopravnosti in svobode vsem članicam, vsakemu narodu, ne glede na moč in velikost, če ga drugi narod ogroža. In zdi se, da je Prešeren s svojo Zdravljico še nekje daleč v čustvenih in miselnih genih prihodnosti, ki je še zmeraj zgolj nekakšna cankarjanska slutnja zarje.

A pred zarjo bo še vihar. Bosta divjala nebo in zemlja, ko bodo (Sodobni vzdih) »Sovraštvo. Boj. Trpljenje. Smrt«, pa »Razdrapan svet... Zategnjen pas... Kontrola. Oblast, Skrita vreča. Ječa... Vzhod. Zahod. Sever. Jug. Polno zmot. Polno muk... Podjetje. Krah... Moč. Denar... Zmeden čas, ti in jaz...«. A vsega tega Rob ni videl. Že prej mu je sonce zamesilo kolobarje. Že takrat, ko je poslušal v rdečem zelenem gozdu »Brnenje. Grmenje«, že takrat, ko je nad belo strdino snega veslal mlečni mesec, on pa je prisluhal med toplimi kmečkimi stenami, kako ječi vesoljni svet, kako med bombami in poki, med kriki in joki rojeva

se upanje. Pa se mu je utrnilo prepričanje, da je morda že živel dovolj, ker mu je sonce zamesilo kolobarje za Domovino!

Je Rob zapravljal življenje, ker si je »izbral poklic talca«? Nikakor ne! A zdi se, da tako kot takrat, ko je pisal »Male oglase«, prodajamo svojo domovino tudi danes. On ni bil med tistimi, a tudi danes so mnogi z njim, ker ne prodajajo svoje »značajnosti«, ker ne »Kupčujejo... z ideali«, ker za njih ni »Umrla... gospa Poštenost«.

Nikoli si nisva bila ti in jaz, a glej, čutim, da sva si vse bolj jaz in ti!.

Uroš Dular BOŽIDARJU JAKCU V SLOVO

V siv jesenski dan, poln napetosti razburkanega vsakdana, poln iskanj, vizij pa tudi norosti, brezglavosti in nečlovečnosti političnega trenutka, so zajokale muze slovenske umetnosti, zajokalo je srce slovenskega naroda, zajokala je Dolenjska in njegovo rodno Novo mesto, kajti za vedno je odšel eden izmed velikanov slovenskega naroda, eden naših največjih likovnih ustvarjalcev, eden največjih poetov slovenske zemlje in njenega človeka. Odšel je častni občan občine Novo mesto, občine Krško in občine Metlika in s tem v nekem smislu častni občan Dolenjske, odšel je naš Dori – Božidar Jakac. Utrnila se je njegova poslednja zvezda tiho in mirno, v spoštljivi starosti. Dočakal je trenutek usode slehernega smrtnika, o kateri je veliko razmišljal in ki mu v njegovem ustvarjalnem nemiru ni bila tuja. Srečeval se je z njo na platnu, v življenju, ob usodi svojih najdražjih, prijateljev, sodelavcev in somišljenikov. Njegova smrt, zanj logičen zaključek ustvarjalne poti, je zato boleča, težka in nerazumljiva za njegovo družico, življenjsko sopotnico, za njegove prijatelje, znance, za Novo mesto, Dolenjsko, za slovenski narod. Življenjsko tako enkratno izklesana podoba Božidarja Jakca, umetnika, humanista in velikega Novomeščana, Slovenca, Jugoslovana in svetovljana obenem, se bo od tega trenutka dalje umikala v našo skupno zgodovino.

Jakac je bil osebni prijatelj vrste velikih mož sodobne svetovne zgodovine in umetnosti, kamor je spadal tudi sam. Njegov opus je tolikšen, da ga je težko izmeriti. Z Jakcem je povezano toliko stvari, da vsega preprosto ni mogoče navesti. Marsikdo bi za to, kar je ustvaril Jakac, potreboval več življenj, njemu pa je bilo dano storiti to vse v enem, plodnem pa tudi dolgem življenju.

Umetnostni zgodovinarji označujejo Jakca kot briljantnega realista, ekspresionista, impresionista, lirično mehkega Dolenjca in stvarno trdega Kraševca ter očeta slovenske grafike. Nič koliko priznanj, nagrad za umetniško delo, odlikovanj in naslovov najvišjih državnih, kulturnih in znanstvenih ustanov priča o tem, kako je bil cenjen doma in v svetu. Nekateri trdijo, da je bil zadnji humanistični navdušenec, vizionar sveta, v katerem naj v sožitju živijo človek in narava, znanost in umetnost, sedanjost in prihodnost.

Upodobil je na stotine in stotine krajev in pokrajin, znancev in neznancev, lepote in grozote tega sveta in nihče od naših likovnih umetnikov ni tako vsestransko dokazal svoje prisotnosti v našem kulturnem in zgodovinskem prostoru, kot je storil prav on.

V njegovem umetniškem opusu zavzemata posebno mesto Dolenjska in njegovo rodno Novo mesto. Poleg njegove vsestranosti in svetovljan-

1971
1972
1973

1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

Božidar Jakac AVTOBORTRETI 1965

Božidar Jakac AVTOPORTRET, 1965,
gouache na lesu, 44, 52, 5

gravura v les, 44x52,5 cm

grobna v res, 74x52,5 cm

Božidar Jakac AVTOPORTRET, 1965,
gravura v les, 44x52,5 cm

stva le redkokdaj srečamo v umetnosti tako tesno povezanost med umetnikom, njegovo domačo pokrajino ter rojstnim krajem. Dolenjska s svojo mehko valovitostjo in liričnim razpoloženjem ga je na nek način sooblikovala kot umetnika. On pa je to svojo rodno deželo in mesto povzdignil med kulturne prestolnice in vrednote sveta.

Veličastna galerija z obsežno zbirko njegovih grafik v Kostanjevici, kjer je bila doma njegova mati, nosi njegov naziv. V Novem mestu, v hiši, ki je bila nekdanj last njegovega očeta, je zbirka umetniških del, ki jih je Jakac podaril rojstnemu mestu. To je znameniti Jakčev dom. Vse to, predvsem pa mnoga njegova dela pričajo o veliki Jakčevi ljubezni do pokrajine in rojstnega mesta, ki ga je tako neizmerno ljubil, kot so ga sposobni ljubiti le veliki ljudje.

Novo mesto se v zgodovini ni vedno najbolje zavedalo njegovega deleža pri uveljavljanju kraja, vendar se mu kljub nekaterim grenkobam in razočaranjem ni nikoli odrekel.

Dejansko obstaja v Jakčevem življenju in delu en sam mejnik, to je mejnik, ki loči življenje od smrti. Ostaja njegovo delo, ostaja njegovo izročilo, ki je Jakčevo, ki je naše.

Ko ob slovesu obujamo spomin na njegova dela in stvaritve, pa bi bili krivični do njega in do resnice, ki se je je sam zavedal in večkrat podarjal. Ne glede na njegovo sposobnost duha ter neizmerno notranjo energijo, ki ga je gnala v nova spoznanja in nove in nove umetniške izpovedi, Jakac ne bi bil Jakac, če ob sebi ne bi imel življenjske družice in sopotnice, spoštovane Tatjane, ki je na svojstven način ob njem izgo-revala za njegovo slikarstvo in umetnost. Zato je del veličastne umetniške podobe Božidarja Jakca tudi njeno delo. Zato mi dovolite, da ob tej uri slovesa tudi njej izrečem zahvalo, obenem pa iskreno sožalje njej in njenim sorodnikom.

Odšel je velikan slovenske umetnosti, veliki ljubitelj Dolenjske in Novega mesta Božidar Jakac-Dori.

Ponatis iz Dolenjskih razgledov,
21. decembra 1989

Milček Komelj: UMETNIK ŽIVLJENJA

90 let Božidarja Jakca (Jubilejne besede ob 90-letnici Božidarja Jakca)

Božidar Jakac je naš danes najuglednejši in najbolj znan ter priljubljen likovni umetnik, zato bi v jubilejnih besedah ob njegovi 90-letnici o njem težko povedali kaj posebno novega in vsaj približno izčrpnega in zato naj, namesto strnjenega povzetka in splošno znanih podatkov, raje posvetim v njegove ustvarjalne in človeške vzgibe, torej v glavne spodbude, iz katerih v osnovi izvira vsa njegova umetnost, in se skušam vprašati, v čem temelji njegovo bistvo.

Mislim, da je bistvena za Jakca občutljivost – dejstvo, da je čuteč in neposreden človek čustev, življenjske zavzetosti, tople prisrčnosti in modrosti ter da je tudi kot vrhunski grafični virtuoz dosledno usmerjen v izražanje vsebine. Ta vsebina pa je, če jo povzamem, življenjska univerzalnost, »celotno nihanje življenja«, o katerem je nenehno razmišljal, ga motril, se mu čudil in ga ljubil. Jezik, s katerim ga je najsugestivneje upesnjeval in komponiral, je bil v osnovi grafičen, reduciran na črno in belo, a je po vsebinskem izrazu v bistvu barvit, zajemajoč vse življenjske

odtenke (kot je najlepše formuliral Alojz Gradnik v Jakcu posvečenem sonetu Belo in črno). Tehnika, ki jo je obvladal kot nihče drug pri nas, mu je bila le voljno sredstvo za izraz občutij in doživljanj. Zato je razumljivo, da je treba njegove grafike ne le gledati ali zgodovinsko opredeljevati, ampak tudi čutiti. Venomer je bil namreč v svojem delu obrnjen v dušo, v globino, dojemljiv za vživljanje v duha narave in človeka in za negovanje svojih občutij, rojenih v stikih s svetom. K taki dojemljivosti sta ga usmerila prav sočutna sprejemljivost za življenje in človeške usode, ki jih je opazoval od otroških let v domači gostilni, družinska usojenost, katere nesreče je premagoval s prirojenim vitalizmom, in sprejemljivost za umetnost, v katero je bil zagledan od otroštva. Pri-rasel je skratka hkrati iz duha nature in kulture, v enkratnem vzdušju t.im. »novomeške pomladi«, v krogu pesnikov in umetnikov, ki so v duhu simbolizma, častečega umetnost, reševali sfingo življenja in se, obdani z realnostjo svetovne vojne, umikali v naravo in umetnost, v svet duha. Pri tem je videl duhovnega vodnika v Cankarju in Jakopiču in v umetnosti odkril možnost za izraz vzvišenosti duha nad stvarnostjo. K temu sta ga usmerjali poezija in glasba in sam je skušal zajeti v svoji umetnosti oboje – muzikalnost in poetično vsebino – ter ustvariti umetnine, ki bi jih prevečalo življenje, pojmovano kot odsvit večnosti, prežarjeno z njegovim lastnim osebnim vzgibom, v umetniku pa je odkrival odsvit stvarnika, ki v duhu simbolizira s svojo violino ali harfo, s pesniško besedo, dirigentsko taktirko ali grafičnim dletom prestreza vesoljno dušo.

Vso to življenjsko vsebino je izražal kot intuitiven psiholog, v nerazdružni govorici pogosto simbolično pojmovanih motivov in čisto likovnih sredstev, skozi intenziteto kontrastov in z valovito dinamično povzemajočo formo, rojeno v secesiji, ob pobudah Edvarda Muncha. To formo je dokončno osvojil med študijem v Pragi in z njo – s svojo »črto življenja« – obnavljal, variiral stanja duha in svoje lirične vzgibe združeval z vzgibi narave. Formo in kontrast kot nosilca valovanja in bojov, ki se izravnavajo v harmonijo, je črpal iz doživljanja videnih motivov, iz svoje volje po skladnosti, iz vere v lepoto, ki jo je enačil z resnico in harmonijo. V taki občutljivosti je očaral dojemljive gledalce kot čustven mladenič s čisto dušo in kot liričen pesnik, v nenehnem reagiranju na življenje tudi sam nemočno predan življenjskemu utripu. Kot bi bil gnan za minevanjem življenja, je nenehno hipno in hlastno ustvarjal, sledeč neustavljivemu življenjskemu valu. In samo v takem vzdušju in ustvarjalni napetosti je lahko nastala v vrtincu mladosti nepregledna vrsta skic, izhodišč za njegove glavne, med leti 1920 in 1923 nastale grafične slike, sugestivno oživljajoče nemir in negotovost, beg in iskanje nemirnega mladeniča in nemirnega časa. A to beganje skozi življenje in ta umetnikova mladostna vseprisotnost sta postala sčasoma tudi načrtna, v službi umetnosti, ker je umetnik v njej tudi zavestno odkril svoj neizčrpni in zase edini ustvarjalni vir.

V celoviti Jakčevi predanosti življenju pa ves čas živi – že zaradi njegovega izhodiščnega realizma, ki ga ni nikoli docela zavrgel, ampak le prilagajal – še neka druga, trajnejša in treznejša, čeravno sicer nujno manj osebna in mnogo manj krhka razsežnost: široka odprtost navzen, v posebnosti, konkretnosti, znamenitosti in neponovljivosti sveta. Tako usmeritev in umetniško pojmovano dokumentiranje so podprli umetnikova vsestranska radovednost, nacionalna zavzetost in z njo povezani čut za zgodovino ter življenjska angažiranost, in zato je bil Jakac tudi v umetnosti dojemljiv ne le za večnost in splošnost, ampak

postopoma vse močnejše tudi za individualnost: za posebnosti ljudi, krajev, narodov in časov, za specifično portretnost konkretnega sveta, a vedno združeno z umetnikovo čustvenostjo in osebnim duhovnim pečatom, in v tem koreninijo tudi razsežnosti njegove poznejše dejavnosti in zgodovinske zasluge. Zato umetnik ni le pionir in glavni mojster naše umetniške grafike ter slikar življenjskega valovanja, ampak tudi naš vodilni portretist. In nadalje velja vsaj s poznejšimi deli za krajinarja, ki se je odločil prestreči vse lepote in znamenitosti našega sveta, za popotnika, ki spoznava pred tujimi motivi specifiko domačije, za glavnega likovnega kronista NOB – a tudi za likovnega pričevalca prve svetovne vojne, za enega naših prvih filmskih snemalcev in pomembnega fotografa ali oblikovalca znamk, za soustvarjalca in pričevalca zgodovine, za vplivnega profesorja itd. itd. S takimi enciklopedično dokumentarističnimi težnjami in vse izraziteje zgodovinskim občutkom za pričevalnost aktualnosti, pa tudi s svojim izrecnim navezovanjem na tradicijo, je pričel že pred vojno postajati celo nekakšen glasnik preizkušenih vrednot in negovalec slovenstva, in to se je pokazalo tudi v njegovem starinsko realističnem, čeravno čustveno nadahnjemem umetnostnem prijemu, v naklonjeni reakciji širokih plasti občinstva in nazorih, v sklicevanjih na Riharda Jakopiča, v katerem je, kot je sam izjavljal, odkrival zasnitek slovenstva. Vendar pa mu pri tem nikakor ni bilo mogoče očitati nerazgledanosti in provincializma, ampak je prav z razgledanostjo skušal poudarjati domačo avtentičnost, v katero je po slovesu od mladosti vse bolj verjel pred samim obličjem slovenske zemlje in tudi zaradi posebnosti slovenske kulture, zlasti po vojni pa je ogromno storil za uveljavljanje naše umetnosti in spodbujal nenehno komparacijo z merili tujine, a je obenem v čustvovanju vztrajno negoval lastno, vendar v nacionalni utemeljeno osebno noto.

S tako zavestjo o široki vlogi umetnosti in umetnika je Jakac postal prvi »patriarh« in »maestro«, ki je svoje delo in življenje štel za poslanstvo, in danes lahko potrjujemo, da je njegovo življenje poslanstvo tudi v resnici bilo, in zato je umetnosti podrejal vse drugo. Zato je zanimivo tudi njegovo lastno življenje, ne le delo – mirne vesti lahko trdimo, da življenje, kakršnega ni preživeljal še noben slovenski likovni umetnik, življenje, posvečeno umetnosti in dokumentiranju prostora, časa in ljudi, skratka zavzetosti nad svetom in premagovanju minevanja. Tako mu je kot vsestranskemu kronistu, glasniku slovenstva in nestorju slikarjev naravno pripadel status enega prvakov naše kulture in zato je postal ljubljenelec najširših krogov, nekakšen slovenski likovni Goethe, posebej v domači pokrajini in mestu, ki jima je vtisnil svojo likovno podobo, pa je postal celo simbol. Vendar je ostal kljub svojim zunanjim vlogam in zavzetostim tudi v poznejših letih, če ne drugače, vsaj v večernih urah, ob glasbi in pogovorih, prisrčen pesnik, vitalist, ki pa ga med predajanjem delu, ki naj bi ohranilo vse, kar nastaja, vse bolj žalosti predvsem minljivost. To osnovno življenjsko spoznanje je vnašalo melanholijo že v njegovo mladostno umetnost, jo poglobljalo in zlahtnilo, po novem prerodu Jakčeve ustvarjalnosti po začetku 50. let pa je postalo sploh glavna simbolična sestavina njegovih poznejših del. Toda tudi ko je z motiviko odmirajočih debel in posušenih rož s tisočeriimi vrezi svojega dleta želel premagati prav to minljivost s sistematičnim delom, je nenehno v duhu obnavljal minula mladostna doživetja in hrepenel po sanjah, po minuli resničnosti, spremenjeni v spomin, ki je pojil vse njegove poznejše življenje in umetnost. Najbolj dragocena in nepozabna je bila zanj mladost!

V takem ustvarjalnem razponu med mladostnim vrtincem in poznejšo objektivnostjo ter poznejšim, bolj umirjenim vračanjem v intimo, je bilo tudi njegovo življenje vseskozi dvojno: skrito v kamrici srca, kot bi dejal sam s Cankarjem, in očito v nenehnem vrvežu, ki ga je že spočetka opazoval in obenem, a zlasti pozneje, tudi kreiral. V resnici je življenje doživaljal vzporedno v vseh vlogah: kot samotar in kot nenehno zavzet javni delavec, neprestano v prvih vrstah in na potovanjih, a tudi skrit in bežeč pred ljudmi, sam in nenehno na očeh, in – kadar je bil v družbi – enako domač na dvorih in pri siromakih. Bil je skratka vsestranski umetnik življenja v vseh smislih, nenehno nad čim navdušen, a tudi rahlo zamišljen in razočaran in nikoli čisto do kraja zadovoljen in miren. Njegova umetnost in njegovo življenje sta nagovarjanje življenja skozi odnos do umetnosti, ki jo je Jakac častil, in spraševanje o njem. Življenje mu je bilo cilj in snov za umetnost, nedogledano v globinah in neizčrpno v širinah. In kot zadnji odgovor o njegovem smislu mu tudi v starosti ostaja le spraševanje, spraševanje o življenju, ki ga je mučilo že v mladosti in ki ga je nazadnje tudi z besedo formuliral takole: »Življenje – kaj si?« In si že odgovoril: »Varljiva sanja, lažniva sanja in tudi kruta resnica si – in ni te več za vekomaj. Prišel si v to, čemur pravimo svet, živiš, gledaš, vedno manj veš, ker gledanje se širi in komplicira, vse je prekratko, da bi zagledal, videl in spoznal vse, kar te obdaja... Življenje je kruto, ker se z nami poigrava, smo le mala bilka v vetru, ki jo samovoljno ziblje in giblje. Vse je le začetek in že konec, kot tok vode, ki teče nekje mimo iz neznanega v neznano.«

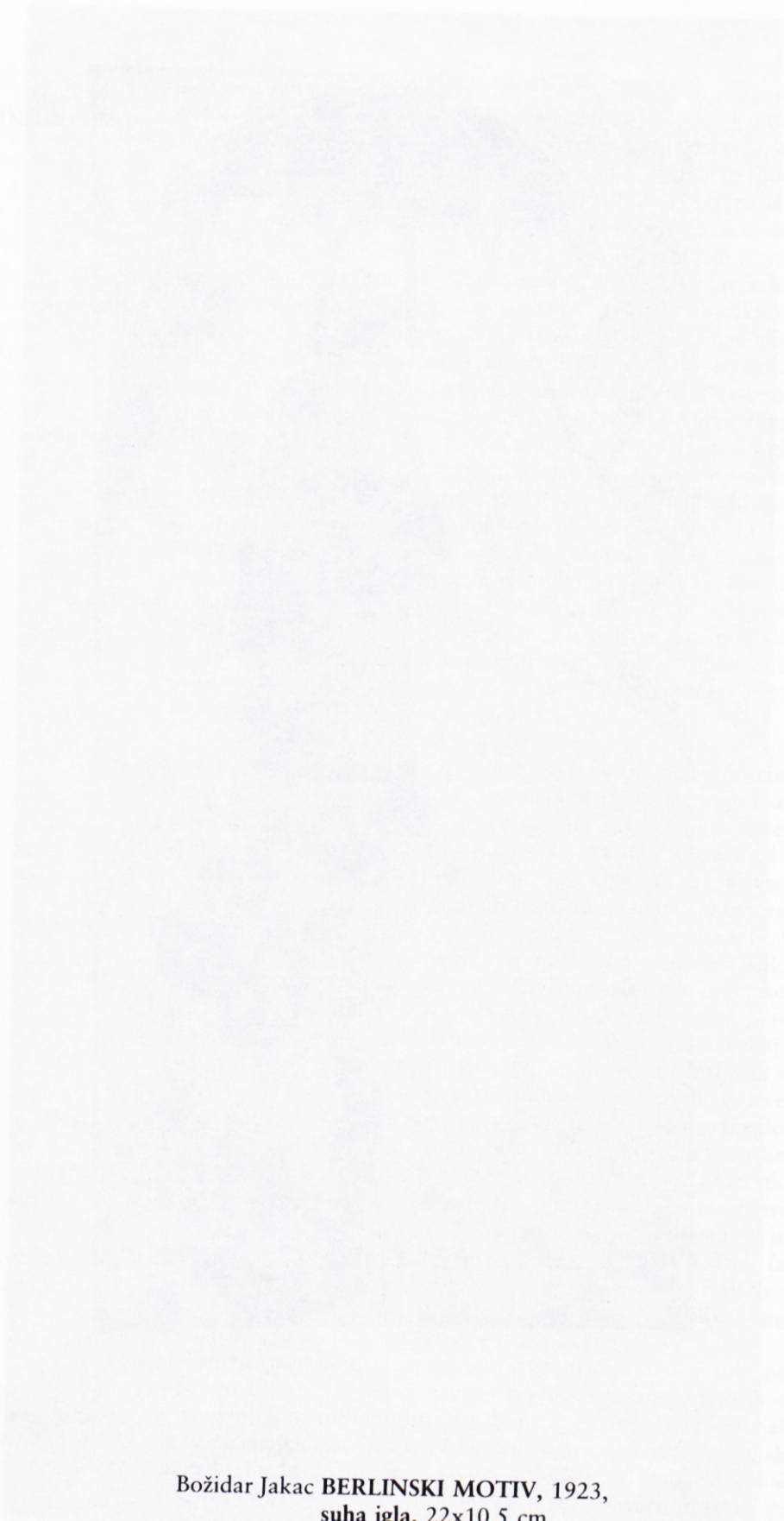
Tako spraševanje in tako dogovarjanje – ali taka prispodoba – nenehna hvalnica življenju in nemir ter resignacija zaradi minevanja je vsa Jakčeva umetnost; v take skrivnosti se je vse življenje v ustvarjalni opojenosti zaganjala njegova čustveno, ne intelektualno in še manj teoretično zavzeta misel, ki jo je vsaj včasih, vedno pa med zavzetim delom, tolažilo spoznanje, da je umetnost edina iluzija, ki vse minljivo ohranja, in zato je veroval vanjo iz lastnega vitalizma in iz vere v nepreklicno vrednost največjih umetniških prednikov (Rembrandta, El Greca, Muncha ali Jakopiča) z nedvomečo močjo romantičnih častilcev. Zato je po motiviki in izrazu, njegovo delo vsestransko in neznansko plodno: je življenjska kronika in eshatologija. Vendar pa najbrž prav zato ni strnjena, postopno dozorevajoča sinteza, usmerjena v nekaj glavnih, posebej dognanih, reprezentativnih in študijsko premišljenih del, marveč je nenehno naletavanje ustvarjalnih trenutkov in doživetij, ki je umetnikovo ustvarjalno življenje nehote spremenilo v nepregledno kroniko največkrat drobnih, intimnih, a po izrazu velikih umetnin, v katerih sta združena trenutek in globlje, večnostno doživetje, globina ali milina narave ter po sreči in odrešitvi hrepeneči, nemirni in protejski, a vendar v težnjah enotni in vselej samotni človek, porajajoč se in izginjajoč v nenehni valovnici življenja. In zato je Jakčevo delo, čeravno v celoti še nepregledano, vsaj iz umetnostnega vidika vendarle že dolgo jasno razvidno kot ena sama slika v tisoč različnih oblikah, prepojenih s čustvom, ki ga izžareva Jakac.

Takemu strmenju in opazovanju ter meditiranju je bilo posvečeno Jakčevo življenje – vendar ne na neploden način sanjajočih deklic ali svetlobnih kavarniških filozofov, ki jih je tolikokrat upodabljal, ampak je to razmerje do življenja več kot 70 let nenehno uresničeval skozi delo in ga prelival v umetnost. Zato mu je 90-letnica, ki jo je dočakal v nedeljo, 16. julija 1989, visoki, le malokomu namenjen praznik, pripravila vse prenašlo presenečenje in tudi bridkost. Kajti čeravno je upodobil

Berlin - Grosse 27. IV. 23. I. p. 1.

B. J. J. J.

Božidar Jakac **BERLINSKI MOTIV**, 1923,
suha igla, 22x10,5 cm

marsikaj in spoznal vse v življenju – ali pa prav zato – je pričel v poznejših letih in vsaj v osebnih krizah, ki jim ne uteče skoraj noben umetnik, živeti tudi z občutkom, da se mu je življenje izmuznilo, da ga je vse bolj slikal in gledal kot živel, da ni ne dovolj živel niti ne naredil vsega, kar je želel, in da je še tako bogato življenje samo ena izmed zvezd, ki – kot na njegovih grafikah ali pri njemu tako ljubih pesnikih – zasije in se utrne.

Njegova želja, njegovo že malone nerazumno hlastenje, da bi v umetnosti zaobjel vse življenje, vsak nihljaj, njegova preža za vsem pomembnim in živim, bi zahtevala večno življenje, večno mladost. A vendar je dočakal leta očakov kot le redkokdo z zavestjo, da je storil vse, kar je mogel. Njegove želje so bile zaradi kratke dolgosti še tako dolgega človeškega življenja in minljivosti energij razpršene in iluzorne, a jih je po svoji človeški meri in moči pa tudi z neizmerno pridnostjo vendarle urešničil, v opusu, ki mu po obsegu in vsestranosti motivike pri nas ni primerjave. V njem odkrivamo čutečo pesem o svetu in življenju, plod zares neznansko občutljive, mile in poetične duše, in neponovljivo, vendar stvarnejše zrcalo našega stoletja in še posebej trdožive življenjske volje po potrjevanju naše ustvarjalnosti, identitete in zgodovine, skratka pričevanja o samozavestnem in ganljivo predanem pričevanju o nas samih, ki mu je Božidar Jakac posvetil življenje.

Dušan Plut NA USODNEM RAZPOTJU

Prvič v zgodovini je fizično, biološko preživetje človeka odvisno od spremembe lastnih vrednot in z njo povezanega načina življenja, odnosa do krhkega planeta. Nekateri že prepoznavajo prave vzroke nasilja do narave. Celosten, entropijsko-ekološki pogled na svet nam je na široko odprl možnost poglobljenega spoznanja in razumevanja planeta, na katerem živimo. Kruto nam ruši iluzijo o njegovi neskončnosti, brezmejnosti in stalnemu napredku. Predoča nam podobo končnosti, rojstva, rasti in nato počasnega razpadanja ter propadanja. Ni tehnološkega in energetskega čudežnega sredstva, ki nas bo varno in udobno popeljal iz prebivalstvene, prehrabene in ekološke krize, čeprav nam ustrezna tehnologija lahko veliko pomaga. Nizkoentropijski pogled na svet kaže tako na meje naravnih bogastev kot meje glede uporabe tehnologije.

Tudi živa bitja se pastem entropijskega zakona (EZ) ne morejo izogniti. Smrt vsakega organizma je ponovno potrdilo njegove univerzalnosti. EZ je temeljni zakon narave. Čeprav je znanstveno dokazan, je še vedno prisotno nezaupanje, celo direkten odpor. Razjeda namreč vse temeljne predpostavke uveljavljenega načina življenja, vladajočih ideologij in hierarhijo vrednot, človeka pa sklati z neba na zemljo. Iluzorno je seveda pričakovanje, da bodo sedaj kar naenkrat vsi ljudje sprejeli EZ. Starejša in srednja generacija je v večini že preveč prepojena z obstoječim pogledom na svet in načinom življenja, vrednotenja, da bi lahko v celoti sprejela EZ. V nov obrazec bomo vstopali tipajoče, posamično, postopoma in strahoma kot obiskovalci v skrivnostno kraško podzemlje. Nesposobni, da v celoti dovržemo pogled v svet, v katerem smo rojeni. Ob vsakem obisku kraškega podzemlja pa bomo bolj zadovoljni, saj bomo vse bolj prežeti z njegovo, do sedaj zastrto lepoto. Pa

vendar se je že več milijonov prebivalcev ZDA, ZRN in drugih razvitih držav Zahoda **prostovoljno** odločilo za izstop iz visokopotrošniške družbe v umirjeno blaginjo. In vse več jih je, čeprav še zdaleč ne prevladujejo. Nedvomno pa se bodo fragmenti starega stanja vrednot tudi sicer ohranjali, saj bo prehod v sončno dobo evolucijski. Kapitalistične in socialistične družbe so ujele v zanko rasti, v obeh entropija in destrukcija biosfere narašča, v obeh manipulira birokracija, v obeh je človek avtomat, potrošnik, z izgubljeno individualnostjo, neodvisnostjo in človečnostjo. Zasvojen z lažjo o nujnosti vse večjega obvladovanja narave in ideala prazne besede »razvoj«. Navidez zadovoljen, saj je našel odgovor, kaj pomeni »dobro živeti«.

Vendar je tudi tu vse več posameznikov, ki spoznavajo rušilnost uveljavljenega odnosa do sveta in korakoma iščejo izhod iz poti pospešene propada. Obup že zamenjujejo z upanjem, pasivnost z aktivnostjo. Mladim in še nerojenim smo dolžni ohraniti možnosti za temeljno spoznavanje EZ, celostnega pogleda na svet in se prostovoljno odločili glede svoje prihodnosti. Ponavljam – ohraniti jim moramo tak svet in njegova naravna bogastva, da bodo še lahko izbirali! To je moralna odgovornost naše generacije, ki je planet, Slovenijo, pripeljala na rob propada, pred njo ne smemo strahopetno pobegniti. Le z ohranjanjem bioloških pogojev za življenje naših otrok bomo v praksi dokazali, da jih imamo resnično radi. Generacija naših otrok bo že dokaj dobro govorila entropijski jezik, naši vnuki pa ne bodo v njem več razmišljali in govorili, temveč enostavno v skladu z njim živeli. Ne zavedajoč se njegovega vpliva, tako kot se mi nismo zavedali vpliva udejanjanja mehanicističnega pogleda na svet. Upamo, da bo tako, udejanimo to upanje, da bo lahko tako. Najkasneje konec tega tisočletja bi namreč morali sprejeti že planetarne politične odločitve in ukrepe proti sindromu rasti na populacijskem in ekonomskem področju.

Ocenjujemo razvoj skozi prizmo celostnega pogleda na svet, s pomočjo spoznanj entropijskega zakona bomo morda v bodočnosti odkrili, da EZ ne velja v celoti, saj absolutnih resnic ni. Celostno spoznavanje sveta in snovnih procesov s pomočjo EZ nam daje objektivno možnost, da spoznamo najbolj verjeten scenarij naše bodočnosti. EZ obvladuje (le) materialno stvarnost, duhovni razvoj ni omejen z njegovimi postavkami. Vendar je odnos človeštva do EZ ključnega pomena tudi za razcvet ali usihanje duhovnega življenja. Iskanje ravnovesja, umirjene materialne osnove je temelj za razcvet duha. Le človek, ki ima zadovoljene osnovne materialne potrebe, lahko bogato duhovno zaživi. Entropijski totalitarizem je ravno tako nesprejemljiv kot danes še prevladujoči mehanicistični. V tem trenutku so njegova spoznanja najbolj primerno orodje, ki ga imamo na razpolago za poskus globljega razumevanja dinamike materialnega sveta. Svoboda in demokracija pomeni v prvi vrsti izbiro, možnost izbire. Človek mora imeti možnost, da spozna različne poti razvoja z vsemi pozitivnimi in negativnimi posledicami, ki jih posamezna pot prinaša. Princip svobodnega izbora mora veljati tudi za zgornje vrstice. Vedno vodi v bodočnost več poti, vsevednih prerokov ni. Ni pa potrebno biti vseveden prerok glede končnih posledic uresničitve danes uveljavljenega scenarija »razvoja«, saj smo že priča prvim destruktivnim posledicam. Zato ne potrebujemo novih bolečih dokazov, še manj pa je razlogov za popolno depresijo. Soočeni z uvidenjem posledic pospešene entropije, izgrajujemo vizijo oplemenitega, celostnega napredka, ki bo v optimalnem ravnovesnem in dinamičnem položaju med biološkim preživetjem in materialnim paradizem.

Odločamo pa se lahko odgovorno le v primeru, da imamo za odločitev dovolj argumentov, spoznanj. EZ prinaša spoznanja, dovolimo, da nas obogatijo, pretresejo.

Ekološko-entropijski pogled na svet nudi solidno osnovo za diagnozo in ogrodje zdravljenja sindroma materialne rasti in neobходимosti temeljite prenove izhodišč znanstvenih disciplin, vzgoje in izobraževanja za preokret. Interdisciplinarna znanstvena spoznanja naj bi čimbolj objektivno in celostno iskala odgovor na temeljno vprašanje: kakšen naj bi bil v omejenem svetu način življenja, ki bi čim dalj v prihodnost omogočal preživetje in razvoj človeške civilizacije na uravnovešenem materialnem nivoju za vse prebivalce tega planeta. Upoštevajoč prostorsko-ekološke možnosti in nepremakljive naravne omejitve pridobivanja eksistenčno potrebnih dobrin sedanje in bodočih generacij, celotne biosfere. V ospredje postavimo tudi naslednje vprašanje: Ali imamo pravico, da zacementiramo neznosne in življenjsko nevarne bivalne pogoje za bodoče generacije? Odgovor ne pelje le po poti razuma, temveč (predvsem) po poti srca. Vendar se ne moremo vrniti nazaj k neoskrunjeni naravi. Inovativno moramo iskati nove, še neizhojene poti sožitja s preoblikovano naravo.

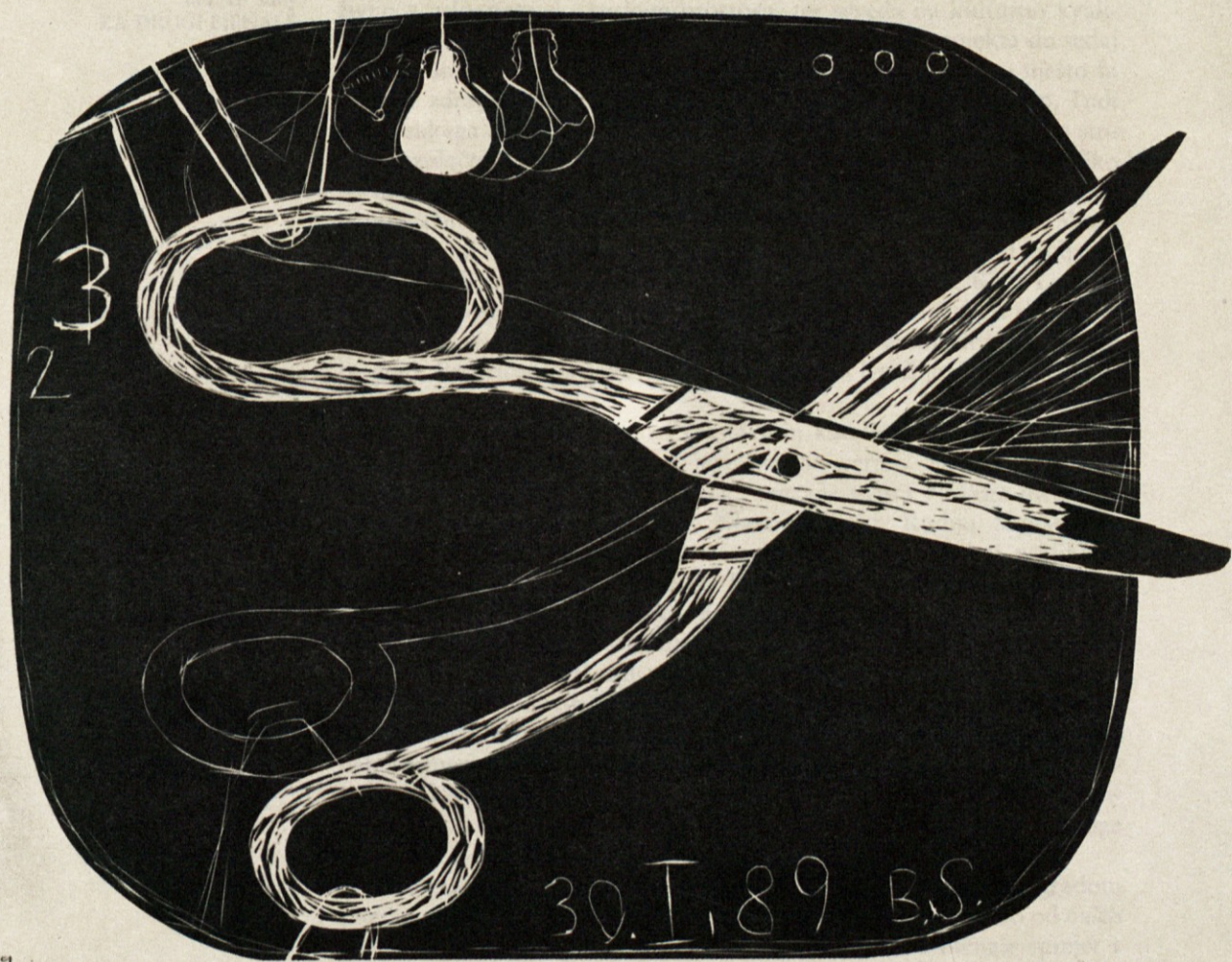
Franci Šali KDO BO V PRIHODNJE SUBJEKT OBLASTI

Kaj vse je lahko človek?! Tisto toplo bitje, ki je drugemu pogoj in možnost, in tisto pošastno, ki spreminja vsakogar v sredstvo. Biti svoboden in biti svoboda za drugega je srčika stremeljenj, iz katerih se v stvarnih razmerah porojevajo zamisli in sistemi, ki človeku svobodnost bolj ali manj dovoljujejo in omogočajo. Zdaj naj bi bil vse bolj ne le občan, delavec, samoupravljalec, pač pa tudi državljan. Bo kot slednji in tak postal subjekt politike in temelj ter nosilec oblasti ali ne? Je bilo v zvezi s tem vse postorjeno, ko se je na Slovenskem odločalo in odločilo glede dopolnitve slovenske ustave? Vtis imam, da ne, zakaj v bodočih parlamentih naj bi bil del oblasti rezerviran tudi za različne politike. Ohranjajo se torej družbenopolitični zbori in v njih politiki, v katere bi smeli in mogli kandidati državljani (občani) zgolj voliti, ne pa jih tudi kandidirati. In to je bistvo vprašanja, o katerem razmišljam – s pozicij državljana (občana) oziroma človeka kot subjekta. Namreč politike naj bi v prihodnje prihajale pred zборе volilcev (državljanov) s kandidati, ne pa zgolj s predlogi kandidatov, o katerih bi le-ti premislili in se glede njih tudi odločili. Torej zbori volilcev (državljanov) ali zbori delavcev niso edini prostor in temelj določanja kandidatov za ta zbor, kakor so recimo za zbor dela in za zbor krajanov ali za zbor občin, ki ga je ohranila republiška skupščina. To pa pomeni, da se državljanu s tem krni pravica, biti in delovati kot subjekt parlamentarne skupščinske oblasti. V ustavnem tekstu je dosežen nekakšen kompromis med obema težnjama, prvo, ki vztrajno brani skupščinsko volilno subjektiviteto državljana (občana), in drugo, ki gradi na pravici in zahtevi politike, da določa kandidate in kandidatne liste. Zapisano namreč je, da kandidate predlagajo in izberejo politične in druge organizacije oziroma zbori volilcev, z volilnim zakonom pa bo šele določeno in odločeno, katera od možnosti bo v praksi krojila usodo volilni in parlamentarni demokraciji. Predvsem podeželje in dosedanja novodobna povojna politična

zavest se nagibata in dajeta veliko podporo zborom volilcev (državljanov), ki naj bi ostali temelj socialistične samoupravne parlamentarne demokracije. Ti naj bi ostali ali postali nekakšna volilna in siceršnja interesna družbena arena, v kateri bi državljani (občani) tržili s svojimi idejami, zamislimi, pobudami, predlogi, skratka s programi in kadri. Za vsako politiko bi bili prav ti zbori šansa politične promocije in uveljavljanja, pa tudi nekakšen barometer politične temperature in družbenega ugleda ter politične moči. Ali bo vsaka politika nastopala sama in zase ali pa v okviru socialistične zveze in orientacije s stališča državljana (občana) niti ni tako važno, bistveno zanj je, da ostaja odločujoči subjekt v kandidacijsko programski fazi in ne šele v končni – to je v volilni fazi. Trenutno se nobena od politik še ni odločila za državljana (občana), čeprav ga ustava razglša za temeljnega nosilca oblasti. Tudi zveza komunistov ne, ki se je doslej deklarativno vselej izrekala za to, da naj oblast pripada delovnim ljudem. Vse politike torej bolj skrbi, kakšen delež politične oblasti si bodo zagotovile v političnem sektorju (zborih) skupščin oziroma v trozbornih parlamentih, ne pa kako bi ustvarjale ali prispevale k depolitizaciji skupščinskega sistema, se pravi k temu, da bi bili parlamenti prostor soočanja občinskih in reprodukcijskih interesov. Kakovost dela, pogoji dela, odpiranje novih možnosti dela, kakovost življenja in podobno so vprašanja, ki jih ne bi smeli odtujevati od delavca, kmeta, obrtnika, državljana (občana) itd. in jih politizirati ali kar prepuščati v parlamentarno odločanje (ali soodločanja) političnemu sektorju. Čas bi že bil, da bi vlogo in prisotnost politike v sodobnem življenju, ki razredno v najbolj protislovni in napetostni obliki izginja oziroma se na tradicionalni način ohranja in na novo vzpostavlja kot problem plač (stavkovna mezdna gibanja), kar spet potiska sindikate v delavsko zaščitno organizacijo oziroma funkcijo, in ko teži človek k lastni državljanski subjektiviteti, premislili na novo. V zvezi s tem se ponuja možnost politizacije javnega družbenega prostora in depolitizacija parlamentov, seveda ne zdaj, pač pa z novo ustavo, saj dosedanja prizadevanja, da bi ukinili družbenopolitične zbore, niso obrodila sadov. Torej, vprašanje, kdo bo v prihodnje subjekt oblasti, ali vse bolj človek ali pa politika, se bo reševalo tudi na ravni razvoja skupščinskega sistema. Ali bodo parlamenti vse bolj politični, in bodo v njih torej zastopniki raznih političnih in drugih oblasti želenih organizacij, ali pa vse bolj državljanski oziroma občanski in reprodukcijski, je tudi za nas izziv – in sicer na pragu dvatisočletja.

Branko Suhy ZA DRUGI BIENALE

Danes lahko z velikim veseljem ugotovimo, da je 1. Bienale slovenske grafike Otočec v celoti uspel. Predstavil je 45 grafikov na osrednji razstavi na Otočcu in 5 na osebnih razstavah bienala: Božidar Jakac v Krki, Vladimir Makuc v Pionirju, Bogdan Borčič v Dolenjskem muzeju, Andrej Jemec v SDK in Branko Suhy v Študijski knjižnici Mirana Jarca ter tudi širok program spremljajočih prireditev in razstav. Kaj več si tudi ob začetku kratkega organizacijskega dela gotovo nismo upali napovedati. Otočec in Novo mesto sta postala dolgoletno načrtovana bienalna kraja. Ob prvem smo si že rekli: delamo za drugega, tretjega... in seveda ob tem mislili na obogatitev slo-

venske grafike, na mnoge priložnosti za vse kakovostne ustvarjalce, ki živijo v celovitem slovenskem prostoru, ter seveda na kulturno kvaliteto rast v prostoru z bogato tradicijo, ki pa takega projekta do sedaj še ni realiziral. Vendar, odkrito rečeno, brez Tiskarne Novo mesto in tovarne zdravil Krka Zdravilišča, našega Bienala ne bi nikoli bilo. Tudi brez velikega deleža članov odborov, ki so vsi, razen enega, vsa dela storili brezplačno, ter brez mnogih pokroviteljev, če omenim vsaj Grafiko Ilirska Bistrica, MK tozd Tiskarno Ljubljana, tovarno celuloze in papirja Djuro Salaj Krško, IMV Novo mesto, Pionir Novo mesto, Skupščino občine Novo mesto, Novoles Novo mesto, Gradis Ljubljana, Smelt Ljubljana, Gorenjski tisk Kranj, Papirnica Vevče, RTV Ljubljana..., zahtevnega projekta ne bi mogli tako dobro izpeljati do kraja. Zavedamo se nekaterih pomanjkljivosti, katerim se tokrat nismo mogli izogniti. Prepričan pa sem, da bomo v drugem letošnje izkušnje dogradili.

Kvaliteto koncepta Bienala, razstave in katalog so najbolje potrdili člani mednarodne žirije, njim je potrebno verjeti. Podeljena je bila nagrada grand prix Štefanu Galiču, nagrade mesta Novega mesta pa Zori Bitenc, Zdenku Huzjanu, Klavdiju Tutti, Rudiju Skočirju in Hamidu Tahirju. Nagrajena dela ostajajo z odkupljenimi grafikami avtorjev osebnih razstav v zbirki Bienala Otočec, ki bo shranjena v Dolenjskem muzeju. Za vse, kar nam sedaj ostaja, in to je resnično veliko, so bila porabljena minimalna nujna finančna sredstva. Bienale se bo lahko uspešno razvijal tudi naprej, vendar je to odgovorno odvisno v veliki meri od mnogih ljudi, ki tu živijo. Ob letošnjem zahtevnem delu smo doživeli tudi primere nagajanja, ljubosumja takrat, ko smo se uprli nekulturnemu obnašanju in pretirani želji po »biznisu«. Da je bila prireditev dobro načrtovana in pri ljudeh lepo sprejeta, dokazujejo nepričakovana povabila, možnost prenosov izbora razstave ter mnoge odkupljene grafike.

Novi razstavišni ambient Otočec je izredno lep, reka Krka z gradom Otočec pa ponuja enkratno doživetje. Kot je bilo večkrat slišati od naših gostov članov žirije in ustvarjalcev samih, je bil nov Bienale sprejet v zadovoljstvo in v spodbudo stroki. To so potrdili tudi mnogi tekstovni prispevki v času trajanja razstav in tudi že pred začetkom. Obširno so o vseh podrobnostih obveščali Dolenjski list, Delo, Studio D, RTV Ljubljana.

Grafika se nam je vedno potrjevala kot prikaz časa, ki ga živimo. Še kako je ponovno potrjeno potrebno veliko grafično znanje, poznavanje tradicije, kar ni nekaj, kar bi avtorje postavilo iz aktualnosti današnjega časa, temveč ravno nasprotno. V celoti gledano, ko imamo Mednarodni bienale v Ljubljani, jugoslovanski v Zagrebu ter slovenski na Otočcu, grafika v Jugoslaviji v primerjavi z drugimi državami ne zaostaja. Slovenski bienale grafike Otočec je pokazal, da imamo množično kvaliteto ustvarjanje avtorjev vseh generacij in se nam zato ni potrebno bati za nadaljnji razvoj. Umetnost je brezmejna in v tem kontekstu lahko razumemo tudi našo grafiko. Razvoj je potrebno videti skozi risbo v konceptu plošče preteklosti in sedanjosti.

Kako naprej? Z izkušnjami I. Bienala imamo dobro in veliko lažjo osnovo za delo, vendar bo naloga težja v smislu načrtovanih prenosov Bienala v evropski prostor. Razmišljanja, da bi v Dolenjskem muzeju kot del Bienala pripravili razstavo Alpe-Jadran, so nujna in realna, če želimo naš Bienale uveljaviti v tujini. Seveda pa bi bilo nepošteno, če se pri naštetih ambicijah in imenu Bienale slovenske grafike, katerega kva-

liteto smo letos dokazali, v bodoče ne bi pridružila v materialni podpori tudi Kulturna skupnost Slovenije.

Ohranitev strokovno študijskega koncepta vsebine kataloga—knjige je potrebna, če želimo, da bo vsak nadaljnji Bienale svež in neutrujen. Da pa bo živel tudi v vmesnem času, bi bilo prav, da bienalne knjige dobijo vidno mesto na policah delovnih organizacij in družbenopolitičnih skupnostih. Le tako se lahko skupno ustvarja atmosfera, ki ima dolgoročno lepo perspektivo.

Neverjetno, ko sem pregledoval risbe najmlajših, se kar nisem mogel naučiti otroške neobremenjenosti, ustvarjalne igrivosti in veselja. »Pacikanje, čečkanje, rezanje, polivanje«, sijajne, zelo barvite risbe 44 otrok iz novomeških vrtcev lepo zaključujejo letošnji I. Bienale.

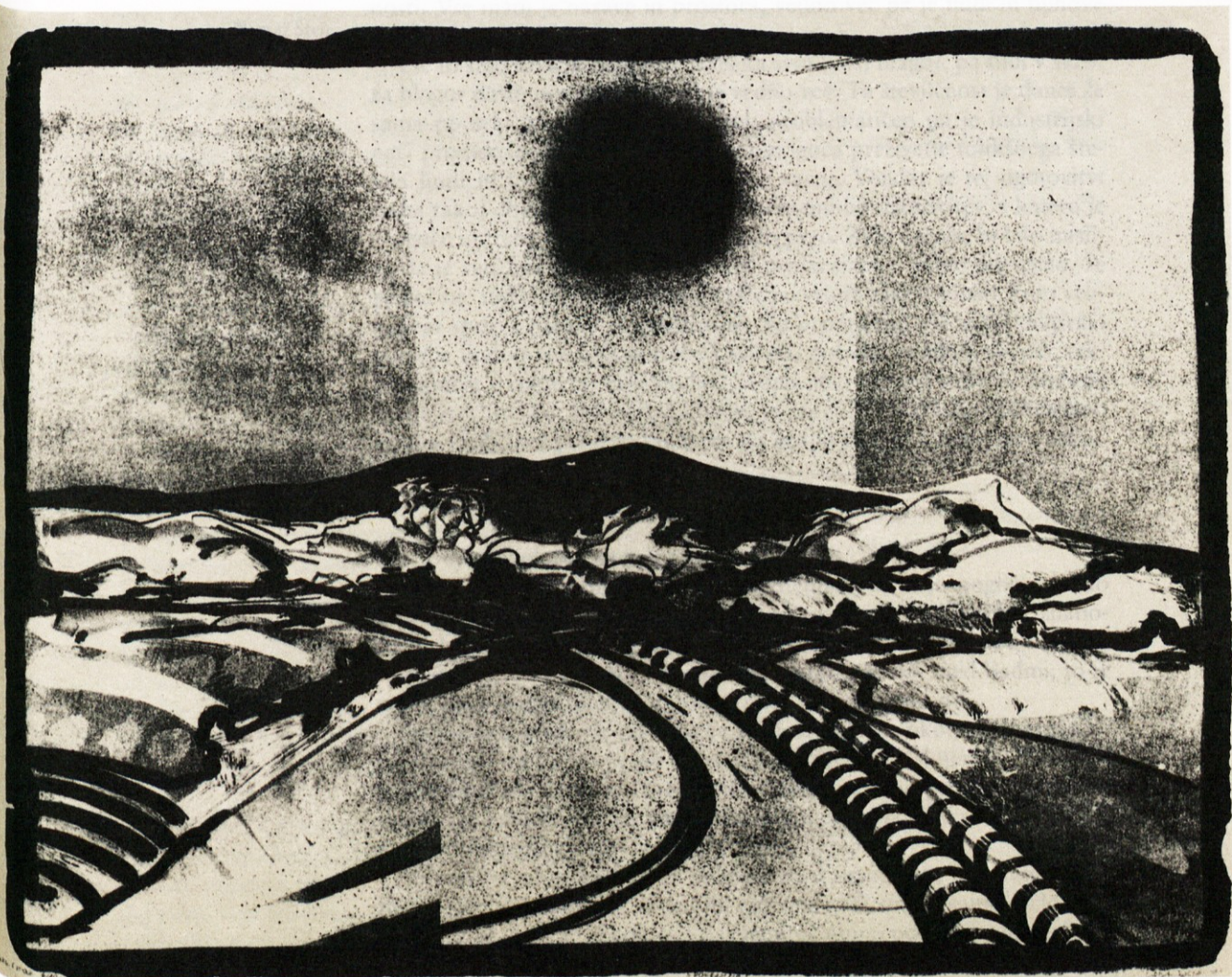
Tomaž Štefe EKOLOŠKA SOCIOLOGIJA

1. Uvod

Na občem civilizacijskem nivoju najbrž ne bo odveč, če ponovimo nekatera osnovna spoznanja, ki so z vidika relacij med družbo in okoljem temeljna:

- lastnost materije (prostora) je med drugim tudi ta, da (po)rodi naravo, ki sedaj predstavlja bistveni sestavni del okolja, v katerem sploh lahko živimo;
- lastnost narave je med drugim tudi ta, da (po)rodi razumno bitje, kakršen je npr. človek, s čimer pa ni rečeno, da so druga živa bitja čisto brez razuma. Ne glede na to, da je človek sestavni del narave, pa se zdi, da je človeka v ekološkem kontekstu vendarle potrebno obravnavati ločeno od ostale narave (drugih živih bitij) in sicer zato, ker je človek prvo in edino živo bitje, ki se mu je uspelo »učinkovito« postaviti proti naravi;
- lastnost razumnega bitja, kakršen je človek, je med drugim tudi ta, da začne »obvladovati« naravo in prostor, to je z eno besedo okolje. Njiju je treba gledati ločeno tudi zato, ker je človek začel posegati tudi v izvenzemeljski prostor in bomo zato kmalu prisiljeni govoriti o ožjem in širšem prostoru oz. o ločevanju med Zemljo kot planetom na eni strani in ostalim vesoljem na drugi strani. Da človek poskuša obvladovati tudi druge ljudi, naj bo omenjeno le mimogrede, pa tudi to, da obvladovanje bodisi znotraj vrst ali med vrstami ni omejeno zgolj na ljudi. Tovrstno obvladovanje vedno izhaja iz razlik v moči, kakorkoli jo že opredelimo.

Pri obvladovanju narave in prostora je človek dosegel čudovite uspehe, pa tudi veliko napak je že naredil in jih še dela. Za mnoge v začetku niti vedel ni, da so napake, ker pač ni poznal zakonov, po katerih narava živi, po drugi strani pa je živel v veri, da so osnovni sestavni elementi prostora (zrak, voda, tla) neomejeni. Mnogo napak je delal tudi v veri oz. z namenom, da bi izboljšal naravo. Iz teh in drugih razlogov smo se danes nenadoma znašli v situaciji, ko so nekoč neomejene količine (zrak, voda in tla) kar naenkrat postale zelo omejene. Tako kot so bili ti sestavni deli prostora do nedavna prav zaradi svoje neomejenosti brez vrednosti, tako so danes zaradi svoje omejenosti zopet brez vred-

Bogdan Čobal **POKRAJINA**, 1987,
litografija, 65,7x49,3 cm

nosti. Vse manj je narave in prostora, vedno več pa je ljudi in njihove civilizacije.

Vse to smo seveda dosegli v skrbi za svoj (naš) blagor, pa tudi v skrbi za blagor naših potomcev, ki jih je vedno več. Ta številčnost je danes že sama po sebi problematična, še bolj problematičen pa je industrijski nači produkcije, ki sicer resda edini omogoča preživetje tolikšnega števila ljudi in to na relativno spodobni ravni. Vendar je tej ugotovitvi treba takoj dodati še eno, prav tako pomembno ugotovitev, s katero je mogoče in treba dopolniti oz. korigirati prvo. Zelo narobe bi bilo misliti, da je vse, kar danes (industrijsko) proizvajamo, nujno potrebno. Še zdaleč ne: industrijska produkcija teče po svojih zakonitostih, ki so velikokrat sprte z naravo – prostorom. To produkcijo vse manj diktirajo potrebe ljudi in vse bolj potrebe kapitala, potrebe vodilnih skupin, tekmovalnost (rivaliteta) med ljudmi, vedno novi in novi statusni simboli, moda itd. itd. Na industrijski način je mogoče proizvajati neomejeno število (količino) proizvodov in to na vedno bolj avtomatiziran način.

2. Nekaj ekososcioloških tem

2.1. Obrisi ekološke sociologije

S tem smo pravzaprav že pri novi znanosti, ki bi jo pogojno lahko imenovali ekološka sociologija in samo v okviru takšne posebne znanosti bi bilo mogoče postopoma vsestransko razdelati (obdelati) celoten splet odnosov med družbo in okoljem z vidika razlik med ljudmi, to je razlik med družbenimi skupinami, sloji, generacijami itd.

Sociološko gledanje na relacije med družbo in okoljem (naravo – prostorom) mora biti že po definiciji stratificirano (slojevito), tako kot je stratificirana družba. Potemtakem mora sociolog pri tem izhajati iz razlik, do katerih prihaja v teh relacijah med različnimi stranmi (sloji), v različnih družbah in v različnih časih.

Še prej pa se mora naučiti ločevati med tistim, kar ima svoj smisel tudi v okolju kot celoti, in tistim, kar ima svoj smisel samo v človeški družbi (npr. orožje). Ekologija nas namreč nujno oddaljuje od gledanja na živo naravo in prostor samo skozi prizmo človekovih potreb in interesov ali/in odnosov med ljudmi ter nas nujno sili k opredeljevanju vsega z vidika žive narave oz. okolja v celoti. Ekološko razumevanje stvari pomeni odkrivanje smisla vsega živega skupaj in vsake enote posebej, a ne zgolj z vidika človekovih potreb in interesov, kot se to največkrat obravnava v sociologiji. Povezano obravnavanje ekologije in sociologije, torej okolja in človeške družbe v njem, ne dopušča nobenega dvoma o tem, kaj je primarno oz. temeljno in kaj sekundarno oz. odvisno.

S tega zornega kota ni težko opaziti, da npr. statusni simboli, ki imajo v človeški družbi velik smisel, v naravi (okolju) nimajo nikakršnega smisla. Še več, v večini primerov so celo škodljivi za okolje. Močni in hitri (dirkalni) avtomobili, močni in hitri čolni, avioni itd. imajo svoj smisel samo v človeški družbi, v okolju pa povzročajo le še večjo škodo kot nekateri manjši izdelki te vrste. Isto velja tudi za mnoge športe in konjičke vseh vrst. Rally-ji in camel trophy-ji po razritih makadamskih cestah so povsem brez smisla za naravo, v človeški družbi pa naj bi imeli svoj smisel itd.

Na osnovi teh dejstev bi bilo mogoče formulirati enega izmed osnovnih »zakonov« ekološke sociologije, ki bi se glasil nekako takole: kolikor bolj so materialno bogati (opremljeni) posamezniki in skupine,

toliko bolj so potencialno, največkrat pa tudi dejansko, nevarni za okolje in s tem na koncu koncev tudi za druge ljudi, prav gotovo pa za prihodnost človeške rase in vsega živega na zemlji. Mnogo bolj intenzivno so namreč udeleženi pri »trošenju« omejenih prostorskih količin in narave. Zato že danes ni težko napovedati, da prihaja čas omejitev, ki bi morale najprej zajeti tiste, ki imajo največ ekološko škodljivih naprav, čeprav se zavedamo, da dejansko temu ne bo tako.

Podobna zakonitost velja tudi za primerjavo med (industrijsko) razvitimi in (industrijsko) nerazvitimi deželami. Ne glede na to, da so razvite dežele dosegle čudovite uspehe pri očiščevanju že onesnaženega okolja in pri ohranjanju še čistega, so svojo naravo in prostor že v znatno večji meri načele, če že ne uničile, s tem pa so uničile pravzaprav tudi naše okolje. Ekoloških problemov oz. vprašanj namreč ni mogoče zapreti (ujeti) v državne meje, ker so po svoji osnovni naravi globalni in se prav nič ne ozirajo na nobene meje. To dejstvo pa bo nujno moralo prispevati k mnogo hitrejšemu in učinkovitejšemu (gledano ekološko) povezovanju človeštva kot celote. Pri tem moramo ugotoviti, da osveščanje ljudi v tej smeri poteka prepočasi.

Vsekakor se končuje eno obdobje in začena novo. V tem novem obdobju narava in prostor ne bosta več odprti poligon (lovišče) za človekove »muhe« vseh vrst, pravzaprav za človekovo nekontrolirano ustvarjalnost in neodgovornost do okolja nasploh. Razvijanje posluha za okolje je zato ena izmed prednostnih nalog, ki čaka vse nas. Ta naloga vključuje tudi prevrednotenje vrednot oz. strukture motivov (o katerih je bilo že govora), ki »poganjajo« našo, t.j. industrijsko civilizacijo. Verjetno pa se stanje ne bo spremenilo vse dotlej, dokler ekonomska cena okolja ne bo postala tako visoka, da se račun preprosto ne bo več izšel.

Ekološka logika je v marsičem v popolnem nasprotju z ekonomsko. V ekonomski logiki največ velja dohodek (profit), zanemarija pa se dejstvo, da je dohodek pogosto ustvarjen delno ali v celoti na račun okolja. Ekološkemu računu je namreč treba prišteti še socialni račun, s čimer pa je najbrž že »pokrito« celotno polje, iz katerega (lahko) izhaja dohodek.

2.2. Kritična zavest (osveščenost) o ravnanju ljudi v okolju

Med bistvene sestavine ekološke sociologije prav gotovo sodi tudi vprašanje osveščenosti ljudi glede njihovega lastnega ravnanja v okolju. Še več, oblikovanje kritične zavesti glede tega ravnanja v naravi in prostoru nasploh je ena izmed centralnih sestavin, od katere je v veliki meri odvisna hitrost in globina sprememb v ravnanju. Tu se pojavlja potreba po še eni novi znanosti, ki bi jo lahko imenovali ekološka pedagogika, in ki bi se morala bolj učinkovito vključiti v oblikovanje ekološko osveščenih ljudi – zlasti mladih.

Problematika oblikovanja kritične zavesti ima seveda mnogo skupnega s podobno – če že ne enako problematiko – oblikovanja kritične zavesti na drugih področjih (npr. do političnih vprašanj), ima pa tudi svojo specifiko. Doslej je bilo tudi pri nas že izpeljanih več javnomnenjskih poizvedovanj (anket) in na osnovi analize dobljenih odgovorov je bilo že možno potegniti nekaj zaključkov.

Predvsem je očitno, da različni ljudje različno ocenjujemo (vrednotimo) isto ali enako stanje. To dokazujejo razlike:

- med moškimi in ženskami, ki so verjetno zelo enakomerno razporejeni v prostoru, pa vseeno prihaja do razlik. V odnosu do propadanja gozdov je bilo npr. ugotovljeno, da je pri tistih modalitetah, ki

odražajo visoko stopnjo ogroženosti, zastopanost moških večja, pri tistih, ki opisujejo propadanje gozdov kot manj problematično, pa je večja zastopanost žensk. Pravzaprav je razlika največja v »najkru-tejši« modaliteti »ogroža me«, in sicer 20,6 % : 17,4 % v korist moških, pri »zelo me moti« pa je razmerje 44,7 % : 42,9 %. Ti odstotki kažejo, da je spol tista spremenljivka, ki dokaj slabo dife-rencira populacijo med seboj.

Največje so razlike v korist moških pri onesnaženosti voda, pri jedr-ski energiji pa se tehtnica nagiba na žensko stran;

- drugače je pri starosti, pri kateri nimamo več opravka samo z dvema kategorijama respondentov, temveč s šestimi. Propadanje gozdov najbolj moti in ogroža najbolj aktivne oz. vitalne starostne katego-rije, mnogo pa ne zaostajajo niti mlajši in stari od 51 do 60 let, občutno pa zaostajajo stari nad 61 let. Ali to pomeni, da se s starost-jo začne uveljavljati indiferentnost do problematike varovanja oko-lja, ali pa se ta zavest še sploh razvila ni;
- pri preučevanju razlik v odnosu do onesnaženosti okolja je izo-brazba prav gotovo ena od najbolj zanimivih in pomembnih dimen-zij. Pri tem najprej opazimo, da je odstotek tistih, ki jih propadanje gozdov, če se spet ustavimo pri gozdovih, zelo moti in ogroža, raste z višanjem izobrazbene stopnje:

- višja in visoka izobrazba 76,8 %
- srednja izobrazba 67,3 %
- strokovna izobrazba 62,9 %
- osnovna izobrazba 55,6 %

- razlike so dokaj signifikantne, kar pomeni, da je tudi izobrazba ena od tistih dimenzij, ki ljudi pomembno diferencira med seboj, kar zadeva njihov odnos do propadanja gozdov pa tudi do ostalih vidi-kov onesnaženosti okolja. Zelo podoben vzorec namreč nastopa tudi pri vseh ostalih vidikih onesnaženosti okolja, nekaj pa je tudi izjem npr. pri neurejenem prometu in nesrečah;
- pri poklicu oz. kvalifikaciji je situacija nekoliko bolj zapletena, ker je poklicev veliko, pa tudi zato, ker je poklice težko hierarhično tako čisto razvrstiti kot izobrazbo. Po drugi strani pa je res, da odnos do propadanja gozdov z vidika poklica že dokaj zanesljivo napoveduje izobrazba. Propadanje gozdov v mnogo večji meri moti oz. ogroža respondente z višjo in visoko izobrazbo, pri poklicih pa so to usluž-benci z višjo in visoko izobrazbo. Zanimivo pa je, da propadanje gozdov komaj kaj manj moti uslužbence s srednjo in nižjo izobra-zbo, kar pomeni, da so uslužbenci ne glede na izobrazbo v svojem odnosu do propadanja gozdov nadpovprečno občutljivi.

Najbolj neobčutljivi do propadanja gozdov so kmetje – 34,3 %, kar je seveda največje presenečenje. Hipotetično smo namreč pričakova-li, da bodo tisti, ki jim gozd predstavlja tudi materialno osnovo kakršnegakoli že blagostanja, najbolj prizadeti. V opravičilo kme-tom je treba omeniti, da pri tem najbrž ne gre zgolj za nižjo raven splošne razgledanosti oz. informiranosti, temveč tudi za akumulacijo neugodnih (negativnih) lastnosti populacije, s čimer sta mišljeni predvsem starost in izobrazba. Glede starosti je bilo že prej ugotov-ljeno, da so starejši manj občutljivi do propadanja gozdov, ali pa se v tem kaže dejstvo, da izkoriščanje gozdov (lesa) predstavlja samo še eno desetino funkcij, ki jih ima gozd.

Pri ostalih vidikih onesnaženosti okolja se pojavlja precej podoben vzorec, vendar skriva tudi precej zanimivih razlik;

- razlike med mestnimi in vaškimi karjavnimi skupnostmi so zelo velike in so praviloma v korist mestnih krajevnih skupnosti. Pri ostalih vidikih onesnaženosti okolja bi te razlike verjetno smeli pripisati bolj onesnaženemu mestnemu okolju, tega pa ni mogoče storiti pri propadanju gozdov. Tudi propadanje gozdov namreč bolj moti in ogroža respondente, ki živijo v krajevnih skupnostih mestnega in primestnega značaja, kot pa respondente, ki živijo v krajevnih skupnostih vaškega značaja. Propadanje gozdov je prej problem vaških in ne mestnih okolij. Propadanje gozdov zelo moti in ogroža kar 73,6 % tistih, ki živijo v mestnem okolju in samo 51,5 % tistih, ki živijo v krajevnih skupnostih vaškega značaja.

Odstotki kažejo, da je tip krajevnih skupnosti zelo relevantna dimenzija, saj so razlike med posameznimi tipi zelo signifikantne. Po drugi strani pa je podatke mogoče interpretirati kot potrditev dejstva, da osveščanje poteka v smeri mesto – vas oz. da je mesto (tudi) v tem pogledu prehitelo vas. Pri tem ima prav gotovo nekaj zaslug tudi bolj onesnaženo mestno okolje kot vaško. Vsekakor je propadanje gozdov prej pojav vaških kot mestnih in primestnih okolij, vendar je vseeno tistih, ki mislijo, da to ni problem v njihovem življenjskem in delovnem okolju, mnogo več v krajevnih skupnostih vaškega kot v krajevnih skupnostih mestnega značaja.

Enak vzorec nastopa tudi pri vseh ostalih vidikih onesnaženosti okolja, le razlike med tipi krajevnih skupnosti so pri različnih vidikih različne.

- tudi z vidika med regijami je treba ugotoviti, da so te razlike dokaj velike. Pri propadanju gozdov te razlike izgledajo takole:

koroška	77,6 %
notranjska	77,5 %
zasavska	73,2 %
ljubljska	73,1 %
gorenjska	63,9 %
mariborska	62,0 %
celjska	61,9 %
primorska	52,0 %
posavska	51,1 %
goriška	49,5 %
dolenjska	40,9 %
pomurska	39,1 %

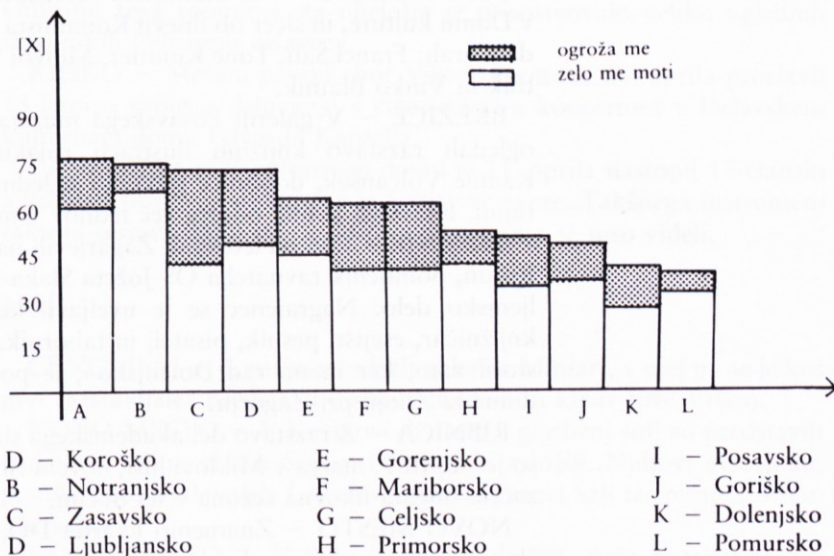
Razlika med najbolj in najmanj »občutljivo« regijo znaša 38,5 % (pri kemikalijah v hrani je ta razlika 32,8 %, pri prometu oz. nesrečah pa 29,2 %), kar je dejansko ogromno. V zvezi s propadanjem gozdov je mogoče Korošce še nekako razumeti, precej težje pa Notranjce.

Med najmanj občutljivimi regijami pa niso samo tiste regije, ki so skromne z gozdovi – kar bi bilo še najlažje razumeti – temveč tudi regije, kjer je gozd pomemben dejavnik v prostoru in gospodarstvu npr. goriška regija s tako gozdnatima občinama kot sta Tolmin in Ajdovščina. Tudi Dolenjce moram v tej zvezi razočarati, kajti zdi se, da njihovi gozdovi (in okolje v celoti) le niso tako malo onesnaženi, kot kažejo odgovori. K razmeroma ugodni sliki je najbrž precej prispevala tudi (še) ne dovolj razvita kritična zavest oz. ne dovolj visoko razvita osveščenost do problematike okolja.

Onesnaženost okolja sama na sebi namreč ne zadošča za razvitost ekološke zavesti, to je kritične zavesti glede človekovega ravnanja v naravi in prostoru nasploh. Kritična zavest se razvija pod vplivom dru-

gih dejavnikov. Onesnaženo okolje seveda predstavlja ugodno okolje za razvoj te zavesti, in sicer v tem smislu, da je kritično zavest mnogo lažje razviti v onesnaženem okolju kot v čistem. A tudi v tem primeru mora priti nekdo, ki to sproži.

Odnos anketiranih do propadanja gozda glede na regijo

Ivan Zoran **KULTURNI TELEGRAMI 1989**

JANUAR

NOVO MESTO – S 1. januarjem se je Dolenjska založba dokončno ločila od Dolenjskega muzeja in prešla v sestav Tiskarne Novo mesto. Prenos založbe iz ene v drugo delovno organizacijo ni zahteval bistvenih sprememb v založniškem programu, tudi uredniški odbori so ostali isti.

KRŠKO – Jožica Vogrinc, članica Literarnega kluba Beno Zupančič, je izdala knjižni prvenec – zbirko otroških pesmi Domišljava petelina.

MIRNA PEČ – Člani gledališke skupine so se na domačem odru predstavili s Nušičevo komedijo Pokojnik. Igro so trinajstkrat ponovili na gostovanjih po Dolenjskem, v Posavju in Ljubljani.

BREŽICE – Akademski slikar Miroslav Kugler, ki je vse življenje deloval na obrobju glavnih kulturnih dogajanj, je ta mesec slavil 75-letnico življenja.

FEBRUAR

DOLENJSKA, BELA KRAJINA, POSAVJE – V občinah so z najrazličnejšimi prireditvami počastili slovenski kulturni praznik. Vrstile so se likovne in druge razstave, koncerti, literarni nastopi. Šole so imele kulturne dneve.

NOVO MESTO – Pozornost so pritegnile na novo odkrite arheološke najdbe z Verduna pri Stopičah, ki so jih razstavili za kulturni praznik. V Dolenjski galeriji se je s samostojno slikarsko razstavo predstavila kolumbijska slikarka Marie Terese Quinones Lopez de Dubreuil, ki je kot žena strokovnjaka iz Renaulta preživela več mesecev v Novem mestu.

KRŠKO – Ob kulturnem prazniku so ljubiteljem poezije ponujali za primerno ceno miniaturno Drobci ljubezni. Zbirčico je uredil Silvo Mavsar, izdal pa Literarni klub Beno Zupančič.

MAREC

NOVO MESTO – Na literarnem večeru, ki so ga 2. marca priredili v Domu kulture, in sicer ob dnevu Komuniste v Novem mestu, so svoja dela brali: Franci Šali, Tone Kuntner, Milivoj Slaviček, Marjan Pungartnik in Vinko Blatnik.

BREŽICE – V galeriji Posavskega muzeja so si obiskovalci lahko ogledali razstavo knjižnih ilustracij rojakinje akademske slikarke Kamile Volčanšek, dobitnice številnih uglednih nagrad v domovini in tujini. Razstava je bila odprta več tednov v marcu.

TREBNJE – Eno od letošnjih Žagarjevih nagrad je dobil tudi France Režun, pomočnik ravnatelja OŠ Jožeta Slaka-Silva v Trebnjem, za življenjsko delo. Nagradenec se je uveljavil kot pedagog, zgodovinar, knjižničar, esejist, pesnik, pisatelj in tabornik. »Kar sem storil, sem to storil zato, ker imam rad Dolenjsko«, je povedal Režun, ki je sicer doma iz Znojil pri Zagorju.

RIBNICA – Z razstavo del akademskega slikarja Braneta Severja, ki so jo odprli 9. marca v Miklovi hiši, novem ribniškem razstavišču, se je začela bogata likovna sezona v tej občini.

NOVO MESTO – Znameniti kvartet DO, ki ga sestavlja polovica članov mednarodno uveljavljenega Slovenskega okteta, je 14. marca koncertiral v Domu kulture. 16. marca pa je v Domu JLA gostovala gledališka skupina iz Prečne z Mikelno Afero Mandragol. Franc Plut je v tej komediji preizkusil svoje sposobnosti kot igralec in režiser.

KRŠKO – Članica Literarnega kluba Beno Zupančič, pesnica Ana Rostohar, je ta mesec slavila izid in uspešno predstavitev svojega pesniškega prvenca Rekviem. Predstavitev knjige, ki jo je izdal samostojni založnik Silvo Mavsar ob pomoči svoje sevniške agencije Opus, so potem ponovili še v drugih krajih.

NOVO MESTO – Na republiškem tekmovanju učencev in študentov glasbe v Novi Gorici sta dva učenca glasbene šole Marjana Kozine osvojila drugo nagrado, dva pa sta bila pohvaljena. Pohvali sta dobila tudi tekmovalca iz črnomaljske in brežiške glasbene šole.

APRIL

DOLENJSKA, POSAVJE – Na novi republiški reviji Pesem, ki je potekala deloma v Zagorju, deloma pa v Titovem Velenju, so nastopili tudi: komorni zbor iz Trebnjega, mešani zbor KUD bratov Milavcev iz Brežic in mešani zbor Viktor Parma iz Krškega. Že povabilo na to revijo je pomenilo lepo priznanje za omenjene pevske zборе.

ADLEŠIČI – Slovenski glasbeni dnevi 89, ki so potekali več dni v Ljubljani, so se končali v tem belokranjskem kraju. Udeleženci, med njimi več tujih strokovnjakov, so še posebej prisluhnili klenkanju v zvoniku adlešiške cerkve.

NOVO MESTO – V Dolenjski galeriji so si Novomeščani in drugi obiskovalci ta mesec lahko ogledali zanimivo umetniško razstavo Evropska tihožitja iz slovenskih zbirk.

VINICA – Tradicionalnega območnega srečanja pesnikov in pisateljev začetnikov iz Dolenjske, Bele krajine in Posavja, se je udeležilo

nekaj nad 20 avtorjev. Najboljše prispevke sta poslali Katja Predovnik iz Ljubljane in Jelka Zaletel iz Šentvida pri Stični.

NOVO MESTO – Učitelji glasbe so ustanovili godalni kvintet, ki se je ta mesec prvič predstavil javnosti.

BELA CERKEV – Na rojstni hiši dr. Frana Zwittera so 22. aprila odkrili spominsko ploščo temu pomembnemu rojaku in zgodovinarju. Odkritju tega spominskega obeležja je prisostvovalo veliko uglednih slovenskih kulturnih delavcev.

KRŠKO – Mešani pevski zbor Viktor Parma je 28. aprila proslavil 15-letnico svojega delovanja s celovečernim koncertom v Delavskem kulturnem domu Edvarda Kardelja.

ČRNOMELJ – V kulturnem domu je 21. aprila nastopil 17-članski ansambel sibirskih violinistov iz Sovjetske zveze. Takšnega instrumentalnega sestava Belokranjci do tega gostovanja še niso videli.

MAJ

ČRNOMELJ – 6. maja so odprli galerijo Miniart, v njej pa se je kot prvi razstavljalet predstavil domači akademski kipar Jože Vrščaj.

NOVO MESTO – V Kozinovi dvorani v glasbeni šoli so predstavili štiri nove knjige zbirke Siga pri Dolenjski založbi. Njihovi avtorji so: pesniki Asta Malavašič, Ladislav Lesar in Franci Šali ter pisatelj Milan Markelj.

NOVO MESTO – V Krki je od 15. do 19. maja potekal že 12. dolenjski knjižni sejem. Gost sejma je bil dr. Anton Trstenjak, pisec številnih poljudnoznanstvenih del o človeku in človeškem življenju. Posebna razstava v okviru sejma je bila posvečena 300-letnici izida Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske.

GROSUPLJE – Otvoritveno predstavo 32. srečanja gledaliških skupin Slovenije so imeli igralci Odra mladih iz Sevnice, ki so pred občinstvom in kritiki nastopili z Molierovo komedijo Scapinove zvijače v režiji Petra Žuraja.

NOVO MESTO – Na republiškem kvizu GMS o godalih je ekipa OŠ Bršljin zasedla drugo mesto. To je imeniten uspeh, če upoštevamo, da je tekmovalo preko 90 šolskih ekip iz vse Slovenije.

OTOČEC – Na dan mladosti, 25. maja, so v hotelu Garni odprli 1. Bienale slovenske grafike. Na razstavi, ki je bila odprta do konca junija, je sodelovalo 45 avtorjev z 92 grafikami. Mednarodna žirija je prvo nagrado, Grand prix Otočec, dodelila Štefanu Galiču. V novomeških razstaviščih so obenem potekale osebne razstave slovenskih grafikov, od najmlajšega Branka Suhyja do najstarejšega, očeta slovenske grafike, Božidarja Jakca. Vse do septembra pa so se vrstile spremljajoče prireditve bienala.

SEVNICA – Oktet Boštanjski fantje je s celovečernim koncertom ob koncu meseca proslavil 25-letnico ustanovitve.

METLIKA – Deset slovenskih pesnikov iz raznih krajev je 26. maja bralo svoja dela v dvorani Ganglovega razstavišča. Številni obiskovalci od vsepovsod v Beli krajini so z zanimanjem prisluhnili govorici poezije.

JUNIJ

KRŠKO – Na republiškem tekmovanju pihalnih orkestrrov 4. junija v Delavskem kulturnem domu Edvarda Kardelja se je orkester TCP

Djuro Salaj uvrstil v prvo, kapelska godba pa v drugo kakovostno skupino pihalnih orkestrov.

ČRNOMELJ – 10. junija so odprli 1. belokranjski likovni bienale, na katerem se je 23 avtorjev predstavilo z več deset deli. Razstava je bila postavljena v kulturnem domu in galeriji Miniart.

NOVO MESTO – V Kozinovi dvorani so 13. junija počastili izid novih knjig domačih avtorjev: zbirko novel Na drugi strani Krke pisatelja Jožeta Dularja in knjigo pričevanj in spominov Bogdana Osolnika z naslovom Z ljubeznijo skozi surovi čas.

TREBNJE – Na tradicionalni glasbeni reviji so se spet predstavili učenci glasbenih šol Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

KOSTANJEVICA – V Lamutovem likovnem salonu so odprli 9. grafični bienale jugoslovanskih otrok. Na razstavi, ki je bila na ogled čez poletje in še septembra, je bil prikazan izbor okoli 150 grafičnih listov. Strokovna žirija je toliko grafičnih listov izbrala izmed 3000 poslanih iz 149 osnovnih šol širom po Jugoslaviji.

ŠENTJERNEJ – Na 15. jubilejnim srečanju oktetov je nastopilo 22 oktetov iz prav toliko krajev v Sloveniji. Letos prvič prireditev ni bila na travniku poleg hipodroma, temveč so jo pripravili v kulturni dvorani OŠ Martina Kotarja. Tudi poslej bo to tradicionalno srečanje, ki je že sredi osemdesetih let postalo bienalno, v teh prostorih ali ob šoli. Tako bolj ustreza spremenjeni zasnovi srečanja, ki je od letos predvsem koncertna in ne več toliko manifestativna prireditev.

TREBNJE – Tradicionalnega, že 22. tabora likovnih samorastnikov se je udeležilo 14 naivnih slikarjev in kiparjev iz Jugoslavije in tujine. Letos prvič so udeleženci ustvarjali v Galeriji samorastnikov.

BREŽICE – Posavski muzej je s koncertom ansambla Slovenica in razstavo del akademskega slikarja Franceta Pavlovca, enega najboljših slovenskih krajinarjev, proslavil 40-letnico obstoja.

NOVO MESTO – Pri Dolenjskem muzeju je izšla priljubljena publikacija Suha krajina v ognju. Gre za delo, ki ga je na podlagi zapiskov oziroma gradiva Franceta Smrketa-Jošta napisal novomeški publicist Slavko Dokl.

JULIJ

NOVO MESTO – 90-letnico akademskega slikarja Božidarja Jakca, novomeškega rojaka in častnega občana, so počastili z razstavo Jakčevih grafik iz let 1921–1923 v Dolenjski galeriji. Na otvoritvi razstave, ki pa se je jubilar ni mogel udeležiti, navzoča je bila le njegova žena Tatjana, je o pomenu Jakčeve ustvarjalnosti govoril akademik pesnik Ciril Zlobec. Poudaril je, da bo Jakčev delež v dediščini slovenskega naroda zmeraj pomemben in živ.

ČRNOMELJ – Javnosti so prvič predstavili program arheoloških izkopavanj in drugih raziskav v cerkvi sv. Duha in ob njej.

AVGUST

NOVO MESTO – 24 otrok iz avstrijske Koroške je tu preživel mesec dni na tako imenovanih jezikovnih počitnicah, ki so se končale 5. avgusta v Dolenjskih Toplicah.

NOVO MESTO – Folklorna skupina Kres je odpotovala v Grčijo, kjer je na mednarodnem folklornem festivalu zastopala Jugoslavijo.

Božidar Jakac V GLEDALIŠČU, 1923,
litografija, 48x38 cm

NOVO MESTO – V prostorih srednje kmetijske šole Grm pod Trško goro je od 18. do 27. avgusta potekala republiška poletna likovna šola, na kateri je pod strokovnim vodstvom delalo 15 udeležencev iz Slovenije. Do letos so takšne izobraževalne oblike pripravljali v hotelih Kandija in Metropol.

SEPTEMBER

NOVO MESTO – 11. septembra so v Domu kulture prikazali filmske zapiske Božidarja Jakca. Obiskovalci so si lahko ogledali pet filmov, ki jih je Jakac posnel v tridesetih letih.

KOČEVJE – V mestnem likovnem salonu so pripravili večtedensko razstavo, posvečeno 100-letnici varovanja pragozdov na Slovenskem.

KRŠKO – Pet akademskih slikarjev je ustvarjalo v 1. slikarski koloniji, imenovani Jesen na Sremiču, ki jo je hotel Sremič organiziral na pobudo akademskega slikarja Jožeta Marinča. Udeleženci so v treh dneh ustvarili več zanimivih upodobitev z vinorodnega Sremiča.

DOLENJSKE TOPLICE – V gostišču Rog so 29. in 30. septembra zborovali slovenski prevajalci in razpravljali o problematiki prevajanja. Potokarjevo listino, najvišje priznanje Zveze prevajalcev Jugoslavije, je letos dobil slovenski pesnik in prevajalec Ivan Minatti.

OKTOBER

TREBNJE – Komorni pevski zbor, ki deluje pri KUD Pavel Golia, je več dni gostoval na Češkoslovaškem, v Kromerizu.

NOVO MESTO – Dom kulture je uvedel abonmajske filmske predstave, tako imenovane filmske četrtke, na katerih predvajajo najnovejše svetovne filmske uspešnice.

NOVO MESTO – Tradicionalna slikarska kolonija Krke, ki je gojila akvarel, se je spremenila v likovno delavnico. Na prvi delavnici od 9. do 13. oktobra je devet slikarjev ustvarjalo v risbi. Razstavo nastalih del so odprli 27. oktobra v Krkini galeriji. – Labod pa se je tradicionalnemu slikarskemu ekstemporu v letu 1989 odpovedal.

NOVO MESTO – V Domu kulture je od 27. do 29. oktobra potekal že 4. mednarodni fotografski simpozij, posvečen 150-letnici fotografije na Slovenskem. Po zaslugi prizadevnega fotografa Bojana Radoviča, ki vodi Fotogalerijo, postaja Novo mesto ugledno fotografsko središče.

NOVO MESTO – Trdinovo nagrado za leto 1989 je dobil slavist prof. Karel Bačer iz Novega mesta za življenjsko delo, ki ga je opravil kot pedagog, pedagoški in bibliotekarski svetovalec, literarni zgodovinar in publicist.

NOVEMBER

NOVO MESTO – V športni dvorani Marof so 9. novembra predstavili knjigo spominov Leona Štuklja z naslovom Mojih sedem svetovnih tekmovanj. Knjigo je izdala Dolenjska založba. Predstavitve knjige se je udeležil tudi avtor; zdaj že 91-letni Leon Štukelj je rodno Novo mesto proslavil kot odličen telovadec in dobitnik mnogih medalj na olimpijadah in svetovnih prvenstvih. Novomeška občinska skupščina mu je že pred dvema desetletjema podelila naziv častnega občana.

TREBNJE – France Režun, pomočnik ravnatelja OŠ Jožeta Slaka-Silva, je dobil že drugo najvišje republiško priznanje. 9. novembra so mu podelili Čopovo diplomo za zasluge pri razvoju knjižničarstva v trebanjski občini.

METLIKA – Belokranjsko muzejsko društvo je proslavilo 40 let delovanja. Na slovesnosti 9. novembra so predstavili knjigo, v kateri je prof. Jože Dular, dolgoletni predsednik tega društva, popisal delovanje Belokranjskega muzejskega društva od ustanovitve do tega jubileja.

NOVO MESTO – Srebrni jubilej, 25-letnico ustanovitve, je ta mesec obhajala Pionirska knjižnica, ki od začetka deluje kot oddelk Študijske knjižnice Mirana Jarca. V letu 1988 je imela nad 29.800 obiskovalcev in izposodila več kot 72.000 knjižnih enot.

NOVO MESTO – 10. novembra je bila v Domu kulture slovesna premiera novega slovenskega celovečernega igranega filma Veter v mreži, ki ga je režiser Filip Robar-Dorin posnel po lastnem scenariju. Zgodba se deloma naslanja na motive Jarčevega romana Novo mesto, govori pa o kulturni in politični prebuji, ki je privedla do gibanja, danes znanega kot »novomeška pomlad«.

NOVO MESTO – V študijski knjižnici Mirana Jarca so 10. novembra pripravili razstavo o pomembnem novomeškem rojaku, primariju dr. Dragu Mušiču, ob njegovi 90-letnici.

NOVO MESTO – Dolenjski muzej je ta mesec izdal publikacijo Novomeška partizanska četa, ki jo je napisala prof. Terezija Traven. Knjižica je izšla v zbirki Prispevki za zgodovino delavskega gibanja na Dolenjskem in v Beli krajini.

NOVO MESTO – V ponedeljek, 20. novembra, je v Ljubljani, kjer je stalno živel, v svojem 91. letu umrl akademik, akademski slikar in grafik Božidar Jakac, novomeški rojak. Žaro s pepelom pokojnika so položili v četrtek, 23. novembra, v Jakčevo družinsko grobnico na novomeškem pokopališču v Ločni. Jakac velja za očeta slovenske grafike, ustvarjal pa je v vseh grafičnih in slikarskih tehnikah. Zelo rad je slikal rodno Novo mesto in Dolenjsko ter slikarsko zaznamoval svoja številna popotovanja po domovini in tujini. Udeležil se je NOB in 2. zasedanja Avnoja v Jajcu, kjer je nastal njegov znameniti portret maršala Tita. Sploh je veliko portretiral in tako trajno ohranil človeško podobo številnih sodobnikov, predvsem kulturnih delavcev. V zakladnico slovenske likovne umetnosti je prispeval opus, ki je po velikosti brez primere v Jugoslaviji. Njegova dela hranijo številni pomembni muzeji in galerije. Ko je še živel in ustvarjal, so po njem imenovali galerijo v kostanjeviškem gradu, v Novem mestu pa v kulturni hram spremenili nekdanjo Jakčevo gostišče, ga poimenovali Jakčev dom, umetnik pa ga je napolnil z deli, ki jih je ob tej priložnosti podaril Novemu mestu.

NOVO MESTO – Ob 170-letnici tiskarstva v Novem mestu in 30-letnici Tiskarne Novo mesto so 24. novembra odprli v Dolenjski galeriji razstavo, izšla pa je tudi publikacija o zgodovini tiskarstva na Dolenjskem. Avtor razstave in publikacije je prof. Ludvik Tončič iz Dolenjskega muzeja.

TREBNJE – 24. novembra so v Guastalli, mestu v italijanski pokrajini Regio Emilia, odprli razstavo del iz trebanjskega fonda slik in skulptur, ki so jih ustvarili jugoslovanski naivci. Na ogled je bilo 60 slik in 6 skulptur. Razstavo so pripravili ob 10-letnici sodelovanja med pobratenima občinama Trebnje in Guastalla.

ČRNOMELJ – V soboto, 25. novembra, so v galeriji Miniart odprli razstavo del, nastalih v oktobrski likovni koloniji Semič 89. Na ogled je bilo 28 del desetih slikarjev, ki so se udeležili kolonije. Sklenili so, da bodo v naslednje likovniško srečanje pritegnili tudi literate in glasbenike.

DECEMBER

KRŠKO – 12. decembra je v svojem 94. letu umrl akademski kipar in medaljer Vladimir Štoviček. Rodil se je v Boštanju pri Sevnici, likovno umetnost pa študiral v Pragi, v domovini svojih čeških staršev. Največ časa je živel v Leskovcu pri Krškem, kjer je nekako na obrobju kulturnoumetniških tokov, ustvaril svoja najpomembnejša dela. Uveljavil se je zlasti s portretnimi plaketami in medaljami in v tej likovni zvrsti ustvaril celo galerijo portretov znamenitih Slovencev.

NOVO MESTO – Osnovna šola Milke Šobar-Nataše je 20. decembra proslavila 125-letnico ustanovitve. V Domu kulture je bila šolska akademija, na kateri so učenci predstavili dejavnosti šole v kulturnem programu.

ČRNOMELJ – Darko Kočever iz OŠ Loka je izdal knjižni prvenec Tri princeske. Gre za pesmice, ki jim je avtor dodal tudi note, tako da se pesmice lahko pojo. Vsekakor zanimiva knjižna novost.

RAST
RAST
RAST
RAST

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
A IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
S UDK 05 (497.12)
T Letnik I, leto 1990, št. 1–2

USTANOVITELJ IN
IZDAJATELJ

Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba

SVET REVIJE

Stane Peček (predsednik), Ksenija Khalil, Jožica Merslavič, Nataša Petrov, Jože Škufca, Veronika Tanko, Meta Uhan, Bojan Valenčič, Boris Žužek

UREDNIŠKI ODBOR

Jože Škufca (glavni urednik), Nataša Petrov (odgovorna urednica), Ivan Gregorčič, Tone Hrovat, Milan Markelj, Franci Pipan, Lucijan Reščič, Franci Šali, Severin Šali

LIKOVNI UREDNIK

Lucijan Reščič

LEKTORICA

Silva Rapoc

TAJNIK

Peter Štefančič

NASLOV UREDNIŠTVA

Rast, Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, 68000 Novo mesto, Ragovska 7a (telefon 068/21-134, 22-551, 24-498, od ponedeljka do petka od 8. do 12. ure)

Naročnino in rokopise sprejema tajništvo revije. Rokopise lahko pošiljate tudi članom uredniškega odbora. Rokopisov in drugega gradiva ne vračamo.

Št. žiro računa: 52100-601-10472, Novo mesto – revija Rast

NAKLADA

2000 izvodov

GRAFIČNA PRIPRAVA IN TISK

TISKARNA NOVO MESTO

Izid številke so finančno omogočile Občinske kulturne skupnosti Brežice, Črnomelj, Metlika, Novo mesto, Sevnica, Trebnje

Revija je oproščena davka od prometa proizvodov po sklepu Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto.

RAST

je naslednica trebanjske revije SAMORASTNIŠKA BESEDA

82
RAST 1990

200701940,1

COBISS 0

KNJŽNICA M. JARCA
Domeznanski oddelček